העלון לאברכי כולל, בני הישיבות ולכל לומדי התורה

האיחוד בחידוד

המאחד בקרבו חידודים ותשובות בהלכה ובאגדה

לע"נ ר' שמעון יהודה בן הגה"צ ר' אברהם יעקב (זיידל) עפשטיין זצוקלה"ה

פרשת אחרי מות קדשים תשע"ג

גליון רמ"ה שנה שביעית

לעילוי נשמת
הבחורה אהובה עזיזה עליזה ע"ה
בת תבדלחט"א מרת שושנה שתחי'
נלב"ע ט' אייר תשע"ב
ת. נ. צ. ב. ה.

דבר תורה

"וְהִקְרִיב אַהֲרֹן אֶת הַשָּׂעִיר אֲשֶׁר עָלָה עָלָיו הַגּוֹרָל לַה' וְעָשָׂהוּ חַטָּאת". ויקרא ט"ז ט"

הנה בסדר העבודה שנינו ביומא (ל"ט א'), "טרף בקלפי והעלה שני גורלות, אחד כתוב עליו לשם ואחד כתוב עליו לעזאזל... נתנן על שני השעירים, ואומר לה' חטאת... והן עונין אחריו, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", וכפרש"י כאן בקצרה, "ועשהו חטאת. כשמניח הגורל עליו קורא לו שם ואומר לה' חטאת".

ומעשה זה של הכהן גדול שאומר על השעיר 'לה' חטאת', הוא לכאורה כנגד גמרא מפורשת בנדרים י' א', "וטעמא מאי תקינו רבנן כינויין, דלא לימא קרבן. ולימא קרבן, דילמא אמר קרבן לה'. ולימא קרבן לה', דילמא אמר לה' ולא אמר קרבן, וקא מפיק שם שמים לבטלה. ותניא, רבי שמעון אומר, מנין שלא יאמר אדם לה' עולה (דילמא אמר לה' ולא גמר לדיבור זה, דלא אמר קרבן, וקא מפיק שם שמים לבטלה, אלא לכתחילה בעי למימר עולה והדר לה' - רש"י), לה' מנחה, לה' תודה, לה' שלמים. ת"ל (ויקרא א' ב'), קָרְבָּן לַה'...". ובירושלמי מבואר שהחשש המדובר הוא ממיתה באמצע האמירה, ועל כן אין לומר לשון של 'לה' קרבן', שמא ימות תוך כדי דבריו אחרי שאמר 'לה' ולפני שהספיק לומר 'קרבן' ונמצא שמוציא שם שמים לבטלה, על כן יאמר רק 'קרבן לה'. ולפי"ז צריך ביאור מדוע הכהן גדול לא חשש לזה בקריאת השם בשעיר החטאת של יום הכיפורים.

מנהג ישראל הוא, שכאשר יהודי פוגש יהודי אחר, הראשון פונה לשני ואומר לו 'שלום עליכם', והשני משיבו 'עליכם שלום'. ומנהג זה שודאי יסודו בהררי קודש, שמנהג ישראל תורה (עי' רמב"ן פסחים ז' ב' ד"ה והוי, ריטב"א ב"ב קל"ד א' ד"ה האומר ועוד), טעון הבנה. או ששניהם יאמרו 'שלום עליכם', או ששניהם יאמרו 'עליכם שלום', ומדוע משנה השני מהראשון.

אלא הביאור הוא, כותב רבינו יעקב משֶׁלֶם אורינשטיין זצ"ל (ישועות יעקב יור"ד סי' קמ"ח), שהיות ו'שלום' הוא שמו של הקב"ה, כדאיתא בשבת י' ב', "אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבית המרחץ, משום שנאמר (שפטים ו' כ"ד), וַיִּקְרָא לוֹ (גדעון להקב"ה - רש"י) ה' שָׁלוֹם", על כן השני לא יכול להשיב 'שלום עליכם', שהרי אין פותחים בשמו של ה' כדברי הגמ' בנדרים מחשש שימות קודם שיאמר עליכם, ונמצא מוציא שם שמים לבטלה, ולכך הוא הופך את הלשון ואומר 'עליכם שלום'. ומה שהראשון לא חושש למיתה ופותח ב'שלום עליכם', הוא ע"פ מה שאמרו שכל המקדים בשלום חבירו מאריכין לו ימיו ושנותיו, ומחמת שיש לו הבטחה לאריכות ימים ושנים, על כן אין לו מה לחוש מלפתוח בשם, ועל כן הנהג הוא שהשואל פותח ב'שלום עליכם', והשני משיבו 'עליכם שלום'.

והנה עצם המנהג לברך את רעהו בשם ה' נלמד מבועז ובית דינו, שהם תקנו כן, כדשנינן בברכות נ"ד א', "והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם, שנאמר (רות ב' ד'), וְהִנֵּה בֹעַז בָּא מִבֵּית לָחֶם וַיֹּאמֶר לַקּוֹצְרִים ה' עִמָּכֶם וַיֹּאמְרוּ לוֹ יְבָרֶכְךָ ה'...." (וע"ע בגמ' שם ס"ג א'), ואם נתבונן בדבר, נראה שגם החילוק הזה בין השואל בשלום חברו שפותח בשם לבין חברו המשיבו שאינו פותח בשם, גם הוא כבר נתקן באותה שעה, שהרי בעז שפתח בשלום, אומר לקוצרים 'ה' עמכם', הרי שפותח בשם, ואילו הקוצרים המשיבים לו אינם פותחים בשם אלא מסיימים בו, שהשיבוהו 'יברכך ה'.

כן הדבר גם בעבודת יום הכיפורים, שחז"ל אומרים (עי' יומא ס"ג ב' ובזוה"ק פר' אמר, דף ק"ב א'), שאם הכהן גדול לא עשה את עבודת יום הכיפורים כתיקונה, הרי שהיה מת באמצע עבודתו או שלא היה משלים שנתו, וכפי שאכן היה בתקופה בה נתמנו כהנים שאינם הגונים ע"י שנתנו ממון, שהיו מחליפים את הכהנים גדולים בכל שנה כפקידי המלך (יומא ח' ב'), והיות ומדה טובה מרובה ממדת פורענות בחמש מאות, יש לנו ללמוד שכהן גדול שהיה עושה עבודתו כדת וכדין היה משלים את שנתו, ומעתה מובן שפיר מדוע יכל הכהן גדול לומר 'לה' חטאת', שהיות והוא עושה עבודה תמה, הרי שודאי יזכה לאריכות ימים ושנים, על כן אין לו מה לחוש שמא ימות תוך כדי דיבורו.

*

וביאור נוסף על דרך הדרוש ניתן לומר, וזאת ע"פ דברי הרבי השר שלום מבעלזא זצ"ל, אודות הנוסח בזמר למוצאי שבת 'אליהו הנביא', "אשרי מי שראה פניו בחלום, אשרי מי שנתן לו שלום והחזיר לו שלום, ה' יברך את עמו בשלום", המקשה, כאשר אדם יפגוש אדם זקן בעל הדרת פנים וזקנו יורד על פי מידותיו ומיד יתן לו שלום והלה יחזיר לו שלום, היאך הוא יוכל לדעת אם אותו אחד הוא אליהו הנביא שזכה שנתן לו שלום והוא החזיר לו שלום, או שמדובר ביהודי שזכה להדרת פנים מיוחדת.

אלא ביאר הרבי, כאשר אדם נותן שלום ליהודי הלזה להשיב ב'עליכם שלום' כדין המשיב שלום לחבירו שאינו יכול לפתוח בשם שמא ימות, אבל אליהו הנביא שה' נתן לו את בריתו שלום, שאינו צריך לפחד ממלאך המות, הוא הרי יכול להשיב ולפתוח בשם, על כן כאשר הלה 'יחזיר לו שלום', שישיב חזרה 'שלום עליכם', הרי אות ומופת הוא שמדובר באליהו הנביא, ואשרי מי שנתן לו שלום והחזיר לו שלום.

*

ועל פי הדברים הנפלאים הללו, שמענו פעם ביאור מיוחד בפסוקים בתהלים קט"ז ט"ו - י"ט, "יָקָר בְּעֵינֵי ה' הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו. אָנָּה ה' כִּי אֲנִי עַבְדֶּךָ בֶּן אֲמָתֶךָ פִּתַּחְתָּ לְמוֹסֵרָי. לְךָ אֶזְבַּח זֶבַח תּוֹדָה וּבְשֵׁם ה' אֶקְרָא. נְדָרַי לַה' אֲשַׁלֵּם נֶגְדָּה נָּא לְכָל עַמּוֹ. בְּחַצְרוֹת בֵּית ה' בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלִָם הַלְלוּיָהּ", שמתבארים בדרך זו ע"פ דברי חז"ל בשבת ל' א', "דאמר רב יהודה אמר רב: מאי דכתיב (תהלים ל"ט ה'), הוֹדִיעֵנִי ה' קִצִּי וּמִדַּת יָמַי מַה הִיא אֵדְעָה מָה חָדֵל אָנִי. אמר דוד לפני הקב"ה, רבונו של עולם, הוֹדִיעֵנִי ה' קִצִּי [מִנַּיִן שנותי - רש"י ע"פ מהרש"ל]. אמר לו, גזרה היא מלפני שאין מודיעין קצו של בשר ודם. וּמִדַּת יָמַי מַה הִיא [באיזה יום בשנה, לדעת מנין ימי שאני מתקיים בשנה אחרונה - שם], גזרה היא מלפני שאין מודיעין מדת ימיו של אדם. וְאֵדְעָה מָה חָדֵל אָנִי [באיזה יום אני חדל ובטל מן העולם - רש"י]. אמר לו [הקב"ה לדוד], בשבת תמות...".

וכך יתבארו הפסוקים, דוד המלך פונה להקב"ה ושואל, שה' יאמר לו מתי ימות. משיבו ה' 'יָקָר בְּעֵינֵי ה' הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו', הענין של המות הוא יקר בעיני ה' ונסתר מהבריות. חוזר דוד ומבקש, 'אָנָּה ה' כִּי אֲנִי עַבְדֶּךָ בֶּן אֲמָתֶךָ', אצל כל הבריות ישנו חשש שאם ידעו מתי יום המיתה יתכן שיעשו שלא כשורה, אם הוא קרוב, הרי שיעצבו ויפסיקו לעשות את תפקידם מחמת צערם, ואם הוא רחוק, הרי שיאמרו בלבם שיש להם עוד הרבה פנאי לשוב בתשובה ולעשות את המוטל עליהם, ועל כן יפסיקו לעשות את תפקידם, אבל אצלי אין חשש כזה, כי אני עבד שלך, ולא סתם עבד, אלא עבד בנה של שפחה, שמראשית ימי אני בתורת עבד, ובודאי לא אשנו את דרכי בעקבות זאת, אלא אמשיך לעשות עבודתי נאמנה. לאחר שה' השיבו שיום מיתתו הוא בשבת, חוזר דוד ומשבח לה' על כי 'פִּתַּחְתָּ לְמוֹסֵרָי', אתה ה' פתחת את הנסתר, ועל כן עבודתי תהיה כעת עוד יותר תמה ומושלמת. 'לְךָ אֶזְבַּח זֶבַח תּוֹדָה', כעת אקריב לך קרבנות של הלל ושבח, אלא שבשונה מהעבר שבכל עת חששתי שמא הוא יום מותי, על כן לא יכלתי להקדיש ולומר 'לה' עולה', אלא רק 'עולה לה', אך כעת 'וּבְשֵׁם ה' אֶקְרָא', שאתחיל לקרוא על הקרבן שם ה', ומוסיף דוד ואומר, שהרי מדובר בקרבנות נדרים ונדבות שאינם קרבים בשבת, והיות ובשבת אמות, על כן בכל יום מימות החול בהם קרבים נדרים ונדבות, אין לי כל חשש של מיתה, ומשום כך 'נְדָרַי לַה' אֲשַׁלֵּם', שאת נדרי 'לה' אשלם', ולא 'אשלם לה', והנהגתי זו היא 'נֶגְדָּה נָּא לְכָל עַמּוֹ', בשונה מכל היהודים שאסור להם לומר כן מחשש מיתה. ומסיים דוד ואומר, שכל זה הוא רק בזמן הזה, אבל 'בְּחַצְרוֹת בֵּית ה', כשנזכה לגאולה השלימה, כשמשיח צדקנו יבוא וכולנו נהיה יחד בירושלים עיה"ק, כשיבולע המות לנצח, אזי 'בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלִָם', אני יהיה יחד עם כל היהודים גם בדין זה, שכולם כבר לא יחששו למיתה ויוכלו לומר 'לה' חטאת', ועל כך דוד שר ומשבח 'הַלְלוּיָהּ'. ויה"ר שבמהרה בימינו יבוא משיח צדקנו וה' יבנה את בית המקדש ויתקיים בנו מקרא זה שיבולע המות לנצח, אכ"ר.

© כל הזכויות שמורות לרב יעקב יצחק - בן ציון - ס.פטשניב - ירושלים תו"ב

כתב חידה

בצעירותי לגדולה עליתי,
ולשנות הבינה לא הגעתי.

במנין הארבעה נמניתי,
ולבנים ארבעה זכיתי.

כבימי הנביא שזכה למלוכה,
בימי עשו עמי שבכל הממלכה.

מי אני?

רמז: דמות הקשורה לפרשה

תזכורת: הקשר בין הדמות לפרשה הוא בהזכרתה או ברמיזתה בפרשה או בפרש"י

מעשה רב

בשמחה של מצוה כובד ר' ראובן ל'זמן'. כשנטל את הכוס על כף ידו לזמן, חש בקור גדול בידו מחמת היין הקר שהיה בכוס, ועל כן לקח 'מפית' והניח בין הכוס לבין כף ידו כדי שלא יפריעו הקור. כשראהו ר' שמעון עושה כן, העיר לו שמבואר במשנה ברורה (סי' קפ"ג ס"ק ט"ו) שיש להסיר את הכפפה מידו לפני שמגביה את כוס ברכת המזון.

ר' ראובן השיבו, שכל הדין שנאמר שיש להסיר את הכפפות מידו, הוא משום שמראה בזה שאין כבודו להחזיק בידיו את הכוס, אבל כאשר מניח מפית לחצוץ בין ידו לכוס שהוא דרך עראי ומפני הקור של היין, אין שום חסרון בכך.

לעומתו טען ר' שמעון, שהלכה זו נאמרה אף בימי החורף שרגילים ללבוש כפפות מחמת הקור, ובכל זאת צריך להסירם לכבוד המצוה, כי המציאות של כפפה על היד היא זו שמראה זלזול בכוס של ברכה.

ואילו ר' ראובן חזר ואמר, שטעם החסרון בכפפות, שכך לא באים לפני שר חשוב, שעצם לבישתן על ידיו אינו דרך כבוד, משא"כ בהחזקת הכוס בידו באמצעות מפית, אין את החסרון הלזה.

השאלה היא, הצדק עם מי ?

חילוקא דרבנן

כתיב (ויקרא ט"ז ג'), "בְּזֹאת יָבֹא אַהֲרֹן אֶל הַקֹּדֶשׁ בְּפַר בֶּן בָּקָר לְחַטָּאת וְאַיִל לְעֹלָה", ופרש"י, "בזאת יבא אהרן וגו'. ואף זו לא בכל עת, כי אם ביום הכיפורים, כמו שמפורש בסוף הפרשה (פסוק כ"ט) בחדש השביעי בעשור לחודש". מבואר בדברי רש"י שמותר לכהן גדול להכנס לקודש הקדשים רק ביום אחד בשנה, בשעת עבודת יום הכיפורים.

עי' במדרש (ויק"ר כ"א ז'), "לא עת לשעה ולא עת ליום ולא עת לשנה וכו', אלא בכל שעה שהוא רוצה ליכנס יכנס", וכן הוא בשמו"ר (ל"ח ח'), "כך היה אהרן נכנס בכל שעה לבית קדשי הקדשים", ומבואר שלא רק בעבודת יוה"כ יכול להכנס.

וצריך ביאור!!!

מבין חידות

איזה 'לאו דאורייתא'
קיים רק לגבי בעלי חיים
שלא נמשלה בהם כנסת
ישראל.

מענייא דסדרא

"רוצח גופיה מנא לן (דיהרג ואל יעבור), סברא הוא, ...מי יימר דדמא דידך סומק טפי" (סנהדרין ע"ד א').

היכן מצינו ע"פ פרשתינו, דיש 'דם' שהוא 'סומק טפי', ואשר לפי"ז לכאורה לא יהא שייך בכה"ג 'יהרג ואל יעבור'?

תשובה ל"מעשה רב"

בתשובה לשאלה, אודות מי שרשם ב'שטר מכירת חמץ' של יום י"ד, שמוכר את הארונות ש'סומנו', וכששב לביתו, הבחין שהארונות עדיין לא סומנו, האם צריך לשוב ולעשות תיקון בשטר, או שיסמוך על כך שבלא"ה כלול בשטר שמוכר את כל החמץ שיש לו בכל מקום שהוא.

כוונת מכירת חמץ כדי שבכל ענין ינצל מחשש חמץ בפסח

א] נראה לצדד דאין שום חשש בנידו"ד, שהרי כל מה שמוכרים את החמץ לגוי הוא במטרה שלא יהיה שום חמץ ברשותו ובבעלותו, וע"כ עושים כל דבר שיכול להועיל שלא יכשל ח"ו באיסור חמץ בפסח, ולכך נהוג שבמכירת חמץ עושים את כל מיני הקנינים המועילים, מלבד מה שגם מבטלים את החמץ, כי הכוונה העיקרית שהדרך הטובה ביותר שתציל מהאיסור תחול. ועל כן גם אם חשב שימכור באופן זה שהמכירה תחול רק על הדברים המסומנים, ולבסוף גילה שישנם מקומות שעדיין לא היו מסומנים בשעת המכירה, אינו מעכב, והם נכללים במה שכתב שהוא מוכר את כל החמץ שיש לו בכל מקום שהוא, כל שלא התנה מפורשות אחרת. וכדמבואר בפוסקים כמו שיובא להלן בעזה"י.

אזהרת הגרעק"א שכל אחד יכתוב שמוכר כל חמץ שיש לו בכל מקום

ב] הנה באזהרות לפסח, מרבינו עקיבא איגר זצ"א (נעתק מכתי"ק ב'חוט המשולש החדש' עמ' ר"ה) כתב: "והעיקר שראוי להזכיר בענין מכירת החמץ, שיהיה כדינא באופן שיהיה הנכרי ראוי לזכות בו עפ"י דין אם ירצה, וטוב שכל אחד יכתוב בפירוש, שכל חמץ שבעולם שיש לו, הן הידוע לו, הן שאינו ידוע לו, יהיה מכור להנכרי אגב קרקע, ושאינו מקבל אחריות חמצו, ובזה אם חלילה יהיה נשכח מעט חמץ שלא ניתן בחדר המכירה יהיה ג"כ מותר אחר הפסח".

והנה לשון הגרעק"א **'וטוב** שכל אחד יכתוב בפירוש', משמע דאינו מעכב כ"כ, וכן משמעות שוף דבריו שכתב 'ובזה אם חלילה יהיה נשכח מעט חמץ... יהיה ג"כ מותר אחר הפסח', ולא כתב 'כדי שלא יעבור בפסח על האיסור דבל יראה', שזהו העיקר (דמה שמותר אחר הפסח הוא התוצאה ממה שלא עבר האיסור), משמע שאינו מעכב כ"כ.

ובעצם מה שבאמת לא חשש מחמת מחשבת איבל ל יראה, יתכן והוא משום דלענין זה סגי בביטול, ואף אם מדרבנן אכתי עובר, מ"מ כל זה הוא דוקא בשלא בדק, אך אם בדק ולא מצאו, אף איסור מדרבנן ליכא, אלא דאכתי צ"ב לשונו 'אם חלילה יהיה נשכח מעט חמץ', שלשון 'חלילה' לכוארה אינו עולה עם מה 'שלא יהיה מותר לאחר הפסח'.

עכ"פ מבואר מדבריו דבמסירת מודעה כללית כזו, ודאי שפיר דמי, ואין בזה חסרון של דבר שאינו מסוים, משום דכאן בודאי יש סמיכות דעת.

פרט מיני חמץ ושכח לרשום חלק מהם

ג] ועשו"ת אג"מ או"ח א"א סי' ק"נ, שכתב בתו"ד: "יכן גם אם ישכח מלרשום איזה דבר, אינו כלום, כי ודאי עושה את החלילה למכור גם מה ששכח, ופורט רק לרוחא למילתא, שזה ידוע לו, ויש אפשר אצלו גם עוד דברים שנשכח ממנו בשעה זו, שגם ע"ז עושהו שליח, דמהיכי תיתי ירצה למכור חמץ שפרט וישאיר אצלו עוד חמץ לעבור בבל יראה, הא כל מכירתו הוא בשביל האיסור, ואין לך אומדנא גדולה מזו שעל כל חמץ שיש לו עושהו שליח למכור[1].

ומי שנוהג שכל אחד מהמוכרים מפרטים מה שיש לו, טוב שיכתוב בשטר המכירה שמוכר אף מה ששכחו לרשום, וכן בשטר הרשאה יכתוב בפירוש שעושה לשליח אף על מה ששכחו לרשום, אם אך יש לו, אבל הוא רק לרוחא דמילתא, דבדיעבד אף אם לא יכתבו זה, ליכא שום חשש בהמכירה כדלעיל".

מבואר בדברי האג"מ שאע"פ שפירט חלק מחמץ שיש לו, גם אם לא כתב מפורש שמוכר גם מה ששכח, אין אנו אומרים שמשום שפירט להדיא בשטר חלק מהחמץ, אות הוא שמה שלא פירט לא מכר, שהרי נחת לפרט, אלא כיון שיש אומדנא דמוכח שבדעתו למכור כל חמץ שיש לו, שהרי כל מכירתו בשביל שלא לעבור האיסור, נחשב כאילו פירט, אע"פ שלכתחילה צריך לפרט. ולפי"ז ה"ה בנידו"ד אע"פ שהיה בדעתו למכור את החמץ כ'מסומן', אם שכח לסמן, אנו שטעה בלשון הנוסח, שכתב 'שסומנו' במקום 'שיסומנו' אינו מעכב מכך מלהחשב שמכר חמצו, ובפרט כשרשום מפורש בשטר 'וכן חמץ שיש לי בכל מקום שהוא' דזה ודאי מחזק האומדנא שעשאו שליח בשביל שיעשה בכל אופן המועיל, שיחול המכירה כדי שלא יעבור ח"ו בבל יראה ובל ימצא[2].

ד] וכעי"ז מצאתי מפורש בשו"ת נשמת חיים להגר"ח ברלין זצ"ל, (הנדמ"ח, כרך א', או"ח סי' קל"ד), שכתב: "ובשאלה השנית, שאיזה מיני חמץ שהיו עומדים בחדר המכירה, אך נשכחו לפורטם בפרטיות ולהעמיד המחיים בתוך שטר המכירה, גם זה פשוט להיתר, לפי המנהג, שכותבים בשטר המכירה, שמוכרים לו המינים המפורשים וכל חשש חימוץ, ממילא כל המונח באותו חדר הכל בכלל המכירה גם בדיני ישראל. ולחנם האריך מע"כ במכתבו להתיר משום דמועיל בדיניהם, דאפילו בדיינינו ג"כ המכירה קיימת. ועיקר המחמיר בזה הוא הגאון בעל חוות דעת ז"ל בספרו מקור חיים סי' תמ"ט סק"ט, שכתב דכשמוכר החמץ יפרש כל מין חמץ שמוכר, דאל"כ הוי כדבר שאינו מסויים דלא קנה, כמבואר בשו"ע חו"מ סי' ר"ט, אף שאומר כל חמצי, מכל מקום לא הוי כמין יודוע, עכ"ל המקור חיים.

וכל זה אינו אלא אם מפרש כל דבר עם המקחים, ולא כתב כדשיימי בי תלתא, דאז יש לומר דעל דבר שאינו מסויים לא סמכה דעתיה דלוקח, דמי יודע מה נמצא שם, אבל אם כתב שכל דבר הנמצא שם הוא מוכר במקח כדשיימו בי תלתא, הרי לא שייכא סברא דלא סמכה דעתיה. וראיה מפורשת לזה, מברייתא דבפ"ק דב"מ ט"ז א', מה שאירש מאבא מכור לך לא אמר כלום, משום דההיא שעתא לאו דידיה הוו נכסי אביו. וכתבו התוס' שם ד"ה מה, דלר"מ דאמר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, דבריו קיימין, הגם שהוי דבר שאינו מסויים, דמי יוכל לדעת מה שיירש מאביו. ודוחק לומר דמיירי בידוע מה שיפול לו בירושה, וצריך לומר דמיירי שאמר לו כדשיימו בי תלתא, ובכה"ג סמכה דעתיה גם על דבר שאינו מסויים, ופשוט. ע"כ אין להחמיר בזה".

אם אומרים 'יש בריה' במכירת חמץ

ה] ולפי הסברא הנ"ל, דיש כאן אומדנא דמוכח, מטעם שהמוכר רוצה שבכל אופן המועיל שיחול המכירה בשביל שלא יעבור ח"ו באיסור חמץ, א"כ נראה דכיון שעושה גם ביטול על כל חמצו, אע"פ שהוא חשב שכן נכלל, אבל ודאי הביטול שעושה מועיל גם על זה, שהרי למעשה רוצה לבטל כל מה שהוא חמץ אצלו בכל ענין, וממילא דכל הנידון יהיה רק מצד החיוב דרבנן שלא מועיל רק ביטול, ולכן גם אם נחשוש שכשכותב המקומות המסומנים צריך שיהא מסומן, הרי אם בסופו של דבר מסמן יהיה זה שאלה של בריה בדרבנן[3].

ו] וראיתי להגר"פ שרייבר זצ"ל (בקונט' 'דברי שפר' – פסח, מדור פסקי דינים – עמ' 275) שהורה: "מי שכותב לנכרי שמוכר לו את המקומות המסומנים, ועדיין לא סימן איזה מקומות הוא מוכר, אין בזה חסרון של בריה, כמבואר בשו"ע גבי שדה בין שדותיו (חו"מ סי' רי"ד ס"ב) ומהני המכירה מעתה על כל מה שיסמן אח"כ".

עוד יש להוסיף, שבמכירת חמץ הנוהגת בימינו שממנים את הרב שליח למכירתו לגוי, הוא יותר קל, שהרי גם אם בשטר כתב 'שסומנו' ובשעת כתיבת השטר עדין לא סומנו, יכול לסמן את המקומות כל עוד לא מסר הרב את השטרות בעת שמוכר לנכרי, שהוא רק ביום י"ד קודם שעה שעישית[4], וגם י"ל דלא מיחזי כשיקרא, שהרי כל זמן שעדיין לא נמכר לנכרי יכול להוסיף דבר בשטר (ועי' היטב בחידושי הר"ן בגיטין כ"ו ב' לענין דלא אמרינן מיחזי כשיקרא כשהוא רק לזמן).

תשובה ל"חילוקא דרבנן"

בתשובה לשאלה, בהא דכתיב (ויקרא ד' ט"ו), "וְסָמְכוּ זְקֵנֵי הָעֵדָה אֶת יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁ הַפָּר לִפְנֵי ה' וְשָׁחַט אֶת הַפָּר לִפְנֵי ה'", ומבואר שב'פר העלם דבר של ציבור' די בסמיכת הסנהדרין, וצ"ב דבמס' מנחות (צ"ג ב'), ילפינן מהפסוק (שם א' ד'), "וְסָמַךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הָעֹלָה וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו", דבא למעט 'יד שלוחו' לסמיכה, ואם כן היאך מועילה סמיכת הסנהדרין עבור כל ישראל.

בפשטות י"ל דשונה 'קרבן יחיד' מ'קרבן ציבור', גם כאשר קרבן הציבור מכפר על כל יחיד מהציבור, שמכין שהתורה חייבה לכפרה זו קרבן אחד מכולם, לכן סגי שהזקנים יסמכו יזדיהם בשביל כל הציבור. ועוד, שכאן גזיה"כ שע"י סמיכת הזקנים עולה הסמיכה לכל הציבור.

וב'אילת השחר' עה"ת (ויקרא ב' ט"ו) כתב: "הנה במנחות איתא שא"א לסמוך ע"י שליח, וצ"ב איך יסמכו כל הסנהדרין. והאבן עזרא כתב, שהמנהיגים יסמכו בעדם ובעד כל ישראל, ולא פירש מי נקראים המנהיגים, ובת"כ איתא, יכול כל הזקנים שבעדה, ת"ל העדה, מיוחדים שבעדה" [ועי' סנהדרין י"ג ב' פלוגתא אם מנין הסומכין ג' או ה', וראה בתרגום יונתן די"ב זקנים סומכין].

תשובה ל"מבין חידות"

בתשובה לשאלה, איך יתכן שיש לאדם בן קטן 'בכור' (ופדהו כדת וכדין) ובכל זאת לא יצטרך להתענות עבורו ב'תענית בכורים' (לא מטעם חולי וכיו"ב).

בפמ"ג סי' ת"ע (במשב"ז) כתב: "מש"כ המחבר הבכורות מתענין, הוא מנהג ממס' סופרים, עי' ב"י, וא"כ מי שילדה אשתו ב' זכרים, ואין ידוע איזה מהן יצא ראשון, ושניהם בכורים מספק, אי"צ להתענות, דלא דמי לבאו לשאול בבת אחת, וכרכום, ועיר ספק מוקף, דודאי מיעקר איסור דרבנן, אין אומרים ספק לקולא, משא"כ כאן [שכל התענית הוא] רק מנהגא, וכ"ש זכר ונקיבה דספק דרבנן לקולא".

נמצא, שלדברי הפמ"ג[5] למרות שמציאות אחד מהם בכור, ולגבי דברים שחיובם מצד הדין, חייבים עליהם אפילו בספק, שלכן לפדות צריך ממ"נ, דאחד מבניו בכור, מ"מ לגבי תענית 'אין צריך להתענות'[6].

תשובה ל"מענינא דסדרא"

בתשובה לשאלה, בהא דקיי"ל דכל קרבן שבא לכפרה, טעון וידוי (עי' יומא ל"ו א', ספרי נשא ב', ורמב"ן בפרשתינו ה' ה'), היכן מצינו, שאף קרבן שאינו בא לכפרה, אעפ"כ טעון וידוי.

הנה בפרשתינו (ג' א'), נזכר דין סמיכה בקרבן שלמים, דכתיב "ואם זבח שלמים קרבנו...", ולהלן ב', "וסמך ידו על ראש קרבנו...". וברש"י תענית כ"ג א' (ד"ה פר הודאה), מבואר בדשלמים סומך ומתוַדה עליו. וכ"כ בהדיא הר"ש משאנץ בפרושו לתו"כ (ויקרא פ"ה אות ד'), "... דכשבא לסמוך מתוַדה על חטאת עון חטאת ועל אשם עון אשם וכן על שלמים היה מתודה כמו על עולה".

וכן נמצא בתוספות ר"י הלבן (יומא ח' א'), שכתב, "...וסמיכה היינו וידוי, שהיו מתודין בשעת סמיכה, על חטאת עון חטאת וכו', אבל על שלמים לא הוה ידע רבי מה היו מתוודין. ונראה דעל שלמים היו מתוודין כמו על העולה".

וכבר תמהו בזה באחרונים, עי' בגבורת ארי בתענית שם, שכתב, "ואיני יודע מה ענין וידוי לשלמים, הא שלמים אינן אלא לדורון בעלמא, ואינן מכפרים כלום, והא וידוי אינו אלא על קרבן שמכפר כדאמרינן בפרק ב' דזימא, ומתווודה על חטאת כו' ועל עולה עון לקט כו', דעולה נמי מכפרת, כדכתיב ונרצה לו לכפר עליו וכדאמר התם, אבל שלמים אין מתוודין כלל".

וכן מפורש ברמב"ם (פ"ג מהל' מעה"ק הט"ו), "כיצד מתודה וכו', ויראה לי שאינו מתודה על השלמים אבל אומר דברי שבח".

ואכן מצינו בהדיא בתנחומא פ' תצוה (סי' ט"ו), דאיתא שם, "...תדע שכל הקרבנות כולן לצרכיהן של ישראל, כיצד, החטאת היתה באה על החטא והאשם, כן העולה באה על ההרהור הלב, השלמים אינן באין אלא לכפרה, שהן באין על מצות עשה". הרי מבואר דהשלמים יש בהם ג"כ צד כפרה ולכן ג"כ שייך בהם וידוי.

ובאמת דרש"י בתענית הנ"ל, יש לפרש לשיטתו בערכין (כ"א א' ד"ה ממשכנים), שכתב שם דשלמים מכפרין אעשה, וזה כדברי התנחומא, וא"כ שפיר שייך וידוי עליהם, וכ"מ ברש"י חולין י"ב א' ד"ה פסח[7].

והנה בעיקר דברי התנחומא דשלמים באין לכפר על עשה, צ"ל דזהו לשיטת התנחומא דס"ל דעולה מכפרת על הרהור הלב, א"כ שפיר י"ל דשלמים מכפרין אעשה. אבל בתו"כ (ג' ח'), מבואר דעולה מכפרת על עשה (ועי' רמב"ן ריש פרשתינו, א' ד' שהביא הפלוגתא בזה), וא"כ לדברי התו"כ ע"כ שלמים לאו לכפרה, אלא רק לשים שלום בין ישראל לאביהם בשבעים.

אבל לפרש"י צ"ב, דבריש פרשתינו (א' ד'), כתב להדיא כשיטת התו"כ, דעולה באה על העשה, וא"כ היאך כתב מאידך דשלמים לכפרה הם וגם כתב דבאים לכפר אעשה, ומאידך כתב דעולה מכפרת אעשה. וצ"ל דיע"כ ס"ל דשלמים בא לכפר כמו עולה, דהיינו אעשה ודלא כהתנחומא לגמרי דעולה על ההרהור הלב, וזה כמבואר בדברי הר"ש ור"י הלבן וכנ"ל, שכתבו בהדיא דתמודה בשלמים כמו בעולה.

והנה בביאור 'כתר כהונה' בספרי פ' נשא (פ' מ"ז, ד"ה ומדי דברי), האריך לישב דברי התנחומא אלו, ותוכן דבריו, דגבי עולה הכפרה על עשה דמצוה חיובית, וגבי שלמים הוא בא לעשה דמצוה קיומית, כציצית וכיו"ב, ובזה אתי שפיר דמצינו דענין שלמים היינו להשים שלום בין ישראל לאביהם בשבשמים, דענין שלום זה נופל על ענין ביטול עשה של מצוה קיומית, שאינה בחובה, רק שנמנע מלהכניס עצמו בחיובה, ומצינו דבעידנא דריתחא ענשינן ע"ז, ולכן השלמים מכפרין על כגון אלו, שבזה נעשה כביכול שלום בין ישראל להקב"ה, דלא ענש להו על ביטול עשה שאינו בחובה, עיי"ש מה שהארין.

וע"ע להגר"ח פלאג'י בשו"ת בל חיים ח"א סי' ל"ט מה שהארין בזה.

תשובה ל"מענינא דפיסחא"

בתשובה לשאלה, מה הם הדברים שנזכרו בש"ס ובפוסקים, שנעשים כדי לעורר התנוקות שישאלו, ו'שלא ישנו'[8] בליל הסדר.

א. חלוקת קליות ואגוזים לתנוקות. כדאיתא בפסחים (ק"ט א'), "תנו רבנן, הכל חייבין בארבעה כוסות הללו, אחד אנשים ואחד נשים, ואחד תנוקות. אמר רבי יהודה, וכי מה תועלת יש לתינוקות ביין, אלא מחלקין להן קליות ואגוזין (בערב פסח[9]), כדי שלא ישנו, וישאלו"[10].

ב. 'חוטפין מצה' - הגבהת הקערה (עקירת השולחן). כמובאר בברייתא שם, "תניא רבי אליעזר אומר חוטפין מצות בלילי פסחים בשביל תינוקות שלא ישנו". ונאמרו בזה ד' פרושים מהו ענין 'חוטפין מצה'.

ברש"י ורשב"ם כתבו לחד פירושא דהיינו, 'מגביהין את הקערה בשביל התינוקות שישאלו'. והיינו כדאמרינן לקמן (קט"ו ב'), "למה עוקרין את השולחן, אמרי דבי רבי ינאי, כדי שיכירו תינוקות וישאלו", וכתבו המפרשים, דבזמנם היה שולחן קטן לפני כל אחד ואחד, וע"י שנוטל הקערה מלפניהם קודם אכילה, הם באים לידי שאלה, וכ"נ ברמב"ם פ"ז מהל' חו"מ הי"ג[11]. ולדידן דליתא אלא שולחן אחד וקערה אחת לבעה"ב, די בסילוק הקערה שלו למקום אחר, כגון לסוף השולחן.

1 וראה בספר 'מסורת משה', עמ' קמ"ז, שנכדו של הגר"מ פינשטיין זצ"ל, מעיד, שאחרי שמכר הגר"מ את החמץ בשליח של כל מי שמעינהו למכור חמצם, הושיב אתו ב' דיינים, ואמרו שמפקירים את כל החמץ, על צד שהקנינים לא הועילו במכירה, וטעמו היה, שאלו שבאו למכור את החמץ רוצים שהרבנים יהיו אחראיים לעשות כל מה שצריך כדי שלא יעברו על איסור חמץ, וסומכים על הרב לגמרי [ומטעם זה נלענ"ד שבאי ליתן סך מסויים להרב, כדמי טירחא, כדי שיהיה יותר סמיכות דעת שמוסר כאן שליחות על מקח אמיתי, ועי"ז נחשב הרב כמו פועל לענין השתעבדותו למכור החמץ. שו"ר שכ"כ במועדים וזמנים ח"ד סי' ער"ה, וכותב, שבזה א"ש דסומכין שעשה המכירה, ואי"צ לשאול, כיון דאינו סתם שליח, אלא פועל, ע"ש.

2 וכ"כ בס' 'שערי ימי הפסח' להגר"י טשזנר שליט"א (עמ' ס"ז): "אם מכר חמצו כדין... ואף אם בשטר המכירה הוא רשם רק את כתובתו הפרטית, ובפסח נודע לו שיש לו חמץ במקום אחר, כגון בחנותו או במשרדו, מ"מ היות שהרבנים נוהגים בדרך כלל לכתוב בשטר מכירת חמץ, שמוכרים גם את כל החמץ של המוכר הזה בכל מקום שהוא, ע"כ גם חמץ זה נכלל במכירה לגוי, ושייך לו, ואי"צ בלערי".

ויש להוסיף, שהגם שיש נוהגים לחוש לדברי הגר"א במעשה רב, שאין למכור חמץ גמור שנמצא בבתים פרטיים, מ"מ ודאי שאין רוצה שע"י מניעתו מלמכור בשביל חומרא, יעבור על איסור תורה.

[ולהגר"א החמיר שחשש לשיטות המחמירים בעצם המכירה, ועי' בס' יד משה עמ' כ"ח, שהגר"מ פינשטיין זצ"ל הורה, שאדם יחיד יכור חמץ גמור רק אם יהיה לו הפסד גדול כשלא ימכרם, ובהערות שם מביא בשם הגר"ש איידר זצ"ל, שמעיד: "שמעתי מפי הגר"מ פינשטיין זצ"ל, דעיקר התקנה הוא בשביל חמץ גמור, ואמר 'אויב מען פארקויפט ניט חמצו, וואס פארקויפט מען יאז'! (אם לא מוכרים חמץ גמור, מה כן מוכרים?), וע"ע בהערות שביד משה שם, שמביא שהגר"י הוטנר זצ"ל נהג למכור חמץ גמור להראות שהמכירה היא רצינית.

ונראה להוסיף עוד סברא, דבעצם למה אין חוששין במכירה לאיסור בל יראה, יתכן והוא בקיומו', וע"כ שודאי ישראל כשר, יותר אינו רוצה לעבור בבל יראה מאשר לרצות בקיומו' גם אם יהיה לו הפסד מרובה, ורחב אין יפרוץ ח"ו שרימה במחסן שבו נמצא חמצו, וירוץ להציל החמץ, הרי עובר באיסור, ואם לא תחול המכירה הרי חמצו הוא חמץ שעבר עליו הפסח שאסור בהנאה, וודאי ישראל כשר לא ירצה להנות מחמץ כזה, ורק משום שהיו מגדולי הדורות שעיערו על המכירה, ע"כ יש שנהגו שכל שאין הפסד גדול, יבער כל חמץ גמור שיש ברשותו, ולא ימכור].

ומעצם זה שמקפיד בכל שנה למכור חמצו, הוא אומדנא דמוכר שעושה כל טצדקי כדי לא לעבור על איסור חמץ בכל אופן, ואינו סומך על ביעורו, (וע' מועדים וזמנים ח"ד סי' רע"ח), ואם לא ימכור ואף לא יבטל, לכאורה יש חששות גדולים דעלול לעבור בלא יודעים על דברים שיש ברשותו, ואינו יודע שיש בהם תערובת חמץ וכו' (עמ"ש בזה בס' שערי ימי הפסח עמ' נ"ח). וכ"כ בתשו' הגר"נ בשטטער זצ"ל, בעל שו"ת להורות נתן (במכתב שנדפס בס' מכירת חמץ כהלכתו, עמ' שנ"ג), דלפמ"ש המ"א בסי' תל"ד סקי"ד בשם הב"ח, דלכתחילה אין לסמוך בחמץ על בדיקת נשים [וכעי"ז מובא במ"א תל"ד סק"ח, ובחק יעקב תל"ו סקי"ד, בשם המהרי"ל], א"כ לכתחילה אין לסמוך על בדיקת האשה, ולמעשה הלא אין מנהגינו לבדוק כל הכלים שניקום יפה וכו', ומסיק שם: "וא"כ מצינו יסוד גדול שכל איש ומכור חמצו לעכו"ם, דאם לא יעשה כן הרי יצטרך לכתחילה לבדוק בעצמו את כל כליו אם ניקוהו כהוגן מחמץ".

[ויעויין בשו"ת אור לציון מהגרב"צ אבא שאול זצ"ל ח"ג ס"ט הערה א', שנוקט שעדיף לבער כל חמצו לחלוטין ע"י בדיקה וביעור, מאשר להסתמך על מכירת חמץ כשאין לו חמץ שהוא ודאי שוה פרוטה].

ועדיין יל"ע לגבי חמץ שמצא בבדיקה, וצררו בשקית, והניחו במקום מוצנע ע"מ לבערו למחר, ולכבוף מצמם מחמת, האם גי' בכלל המחויב, והנה בשו"ת בנין עולם (סי' כ') כתב, שהמוכרים חמצם בס"ד, יש לחוש לברכה לבטלה [כיון שמוכרים כל חמצם, ונמצא שלא מקיימים מצות ביעור], והגר"ש רוזנברג שליט"א בקונ' 'ביאורי שטרות מכירת חמץ' (נדפס בס' חוט שני, פסח, עמ' רנ"ט) תמה על כך, דהרי החמץ שימצא בבדיקה, דעתו לבערו ולא למכרו.

ונראה ליישב דברי הבנין עולם, כיון שמסתבר שעל צד שיאבד ממנו החמץ שהצניע מהבדיקה, יש אומדנא דמוכח שרוצה שיכלל במכירה, וכדמבואר בשו"ת אג"מ (הנ"ל באות ג'), ולכן כשעושה המכירה, ובפרט כשכלול הסעיף שכל חמץ שיש לו בכל מקום ימכר, סומך גם במה שמוצא בבדיקתו על המכירה, שלכן בכל אופן לא יבוא לעבור אבל יראה דאורייתא, ומסתבר לו להבנין עולם, דבכה"ג חכמים לא היו מתקנים חובת הבדיקה, ולכן חושש על הברכה.

3 ועי' ב'פתחי חושן' – שותפות ומצרנות פרק י' סקל"ח, שמאריך לענין ברירה בחמץ של שותפין שעבר עליו הפסח, כגון של ישראל וגוי, דכיון דהוא דרבנן יש להקל, ע"ש.

4 וכן מובא בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל ב('גלאט – שארית ישראל'), שבשטרות שהרב מקבל ויפוי כח, ויש לו סמכות של שליח לכל דבר, ובזמן המכירה מחליט למכור את כל המקומות המסומנים, אע"פ שמתחילה כשהמשלח כתב את השטר, עדיין לא היו מסומנים, אין בזה חשש מצד בריר.

ויותר מזה יעוין בערוה"ש סוס"י תמ"ח, שלמנהגינו הנהוג מכמה דורות שלפנינו למכור ע"י הרשאה וייפוי כח להרב, יכולים למכור כל מיני חמץ שיקנה עד י"ד ניסן בזמן המכירה, ע"ש שכתב, דאע"פ שמבואר בגזיר י"ב ב' דכל שא"א לעשות בעצמו א"א ע"י שליח, 'חמץ שאני, דכיון שאינה ברשותו של אדם, אלא שהתורה עשאה כאילו היא ברשותו לעבור עליה בבל יראה, בגילוי דעתא סגי, ויכול לעשות שליח הן למכור הן לבטל אף על החמץ שעדיין אינו ברשותו'. וע"ע בס' שערי זבולון להגר"ז שוב שליט"א, או"ח ח"ג סי' ל"ב.

5 וב'חק לישראל' להגר"י ועלץ זצ"ל (דיני ע"פ שחל בשבת, עמ' כ"ז), מציין שבשו"ת מהר"ש ענגל ח"ג סי' ק"ד, כתב תשובה גדולה בענין זה.

6 פשטות לשונו, דמיירי מהאב שאי"צ להתענות, וכן הסברא פשוטה, דהאב אינו מתענה מצד עצמו, אלא כיון שבנו שמחויב להתענות אינו מתענה, תיקנו שהאב מתענה במקומו, וכיון שהבן אינו חייב, אין שום טעם לחייב את אביו.

ופלא שבשו"ת ערוגת הבשם או"ח ס' קל"ה, מצדד דאע"פ שהתאומים אין מתענין מספק, מ"מ אביהם צריך להתענות, וצ"ע.

7 ומש"כ רש"י בדה"י ב' ל' כ"ב, גבי שלמים שם, דזידוי דקרא דהתם היינו מלשון שבועה, י"ל משום דהתם מיירי מענין שלמי תודה, אבל סתם שלמים שייך וידוי.

8 כמתבאר להלן, דיש מהדברים שנעשים למנוע השינה מהתנוקות אע"פ שאינם מביאין אותם לשאול כלום, ובר מן דין יש דברים שמביאין אותם לידי תימה, ושואלים איזה שינוי, ואז שואלין עליו. וכמו"כ בכלל הדברים יש מהם שאינם נעשים מכל מקום לא הוי כמין יודוע, עכ"ל המקור חיים.

וכל זה אינו אלא אם מפרש כל דבר עם המקחים, ולא כתב כדשיימי בי תלתא, דאז יש לומר דעל דבר שאינו מסויים לא סמכה דעתיה דלוקח, דמי יודע מה נמצא שם, אבל אם כתב שכל דבר הנמצא שם הוא מוכר במקח כדשיימו בי תלתא, הרי לא שייכא סברא דלא סמכה דעתיה. וראיה מפורשת לזה, מברייתא דבפ"ק דב"מ ט"ז א', מה שאירש מאבא מכור לך לא אמר כלום, משום דההיא שעתא לאו דידיה הוו נכסי אביו. וכתבו התוס' שם ד"ה מה, דלר"מ דאמר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, דבריו קיימין, הגם שהוי דבר שאינו מסויים, דמי יוכל לדעת מה שיירש מאביו. ודוחק לומר דמיירי בידוע מה שיפול לו בירושה, וצריך לומר דמיירי שאמר לו כדשיימו בי תלתא, ובכה"ג סמכה דעתיה גם על דבר שאינו מסויים, ופשוט. ע"כ אין להחמיר בזה".

אם אומרים 'יש בריה' במכירת חמץ

ה] ולפי הסברא הנ"ל, דיש כאן אומדנא דמוכח, מטעם שהמוכר רוצה שבכל אופן המועיל שיחול המכירה בשביל שלא יעבור ח"ו באיסור חמץ, א"כ נראה דכיון שעושה גם ביטול על כל חמצו, אע"פ שהוא חשב שכן נכלל, אבל ודאי הביטול שעושה מועיל גם על זה, שהרי למעשה רוצה לבטל כל מה שהוא חמץ אצלו בכל ענין, וממילא דכל הנידון יהיה רק מצד החיוב דרבנן שלא מועיל רק ביטול, ולכן גם אם נחשוש שכשכותב המקומות המסומנים צריך שיהא מסומן, הרי אם בסופו של דבר מסמן יהיה זה שאלה של בריה בדרבנן[3].

ו] וראיתי להגר"פ שרייבר זצ"ל (בקונט' 'דברי שפר' – פסח, מדור פסקי דינים – עמ' 275) שהורה: "מי שכותב לנכרי שמוכר לו את המקומות המסומנים, ועדיין לא סימן איזה מקומות הוא מוכר, אין בזה חסרון של בריה, כמבואר בשו"ע גבי שדה בין שדותיו (חו"מ סי' רי"ד ס"ב) ומהני המכירה מעתה על כל מה שיסמן אח"כ".

עוד יש להוסיף, שבמכירת חמץ הנוהגת בימינו שממנים את הרב שליח למכירתו לגוי, הוא יותר קל, שהרי גם אם בשטר כתב 'שסומנו' ובשעת כתיבת השטר עדין לא סומנו, יכול לסמן את המקומות כל עוד לא מסר הרב את השטרות בעת שמוכר לנכרי, שהוא רק ביום י"ד קודם שעה שעישית[4], וגם י"ל דלא מיחזי כשיקרא, שהרי כל זמן שעדיין לא נמכר לנכרי יכול להוסיף דבר בשטר (ועי' היטב בחידושי הר"ן בגיטין כ"ו ב' לענין דלא אמרינן מיחזי כשיקרא כשהוא רק לזמן).

תשובה ל"חילוקא דרבנן"

בתשובה לשאלה, בהא דכתיב (ויקרא ד' ט"ו), "וְסָמְכוּ זְקֵנֵי הָעֵדָה אֶת יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁ הַפָּר לִפְנֵי ה' וְשָׁחַט אֶת הַפָּר לִפְנֵי ה'", ומבואר שב'פר העלם דבר של ציבור' די בסמיכת הסנהדרין, וצ"ב דבמס' מנחות (צ"ג ב'), ילפינן מהפסוק (שם א' ד'), "וְסָמַךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הָעֹלָה וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו", דבא למעט 'יד שלוחו' לסמיכה, ואם כן היאך מועילה סמיכת הסנהדרין עבור כל ישראל.

בפשטות י"ל דשונה 'קרבן יחיד' מ'קרבן ציבור', גם כאשר קרבן הציבור מכפר על כל יחיד מהציבור, שמכין שהתורה חייבה לכפרה זו קרבן אחד מכולם, לכן סגי שהזקנים יסמכו יזדיהם בשביל כל הציבור. ועוד, שכאן גזיה"כ שע"י סמיכת הזקנים עולה הסמיכה לכל הציבור.

וב'אילת השחר' עה"ת (ויקרא ב' ט"ו) כתב: "הנה במנחות איתא שא"א לסמוך ע"י שליח, וצ"ב איך יסמכו כל הסנהדרין. והאבן עזרא כתב, שהמנהיגים יסמכו בעדם ובעד כל ישראל, ולא פירש מי נקראים המנהיגים, ובת"כ איתא, יכול כל הזקנים שבעדה, ת"ל העדה, מיוחדים שבעדה" [ועי' סנהדרין י"ג ב' פלוגתא אם מנין הסומכין ג' או ה', וראה בתרגום יונתן די"ב זקנים סומכין].

תשובה ל"מבין חידות"

בתשובה לשאלה, איך יתכן שיש לאדם בן קטן 'בכור' (ופדהו כדת וכדין) ובכל זאת לא יצטרך להתענות עבורו ב'תענית בכורים' (לא מטעם חולי וכיו"ב).

בפמ"ג סי' ת"ע (במשב"ז) כתב: "מש"כ המחבר הבכורות מתענין, הוא מנהג ממס' סופרים, עי' ב"י, וא"כ מי שילדה אשתו ב' זכרים, ואין ידוע איזה מהן יצא ראשון, ושניהם בכורים מספק, אי"צ להתענות, דלא דמי לבאו לשאול בבת אחת, וכרכום, ועיר ספק מוקף, דודאי מיעקר איסור דרבנן, אין אומרים ספק לקולא, משא"כ כאן [שכל התענית הוא] רק מנהגא, וכ"ש זכר ונקיבה דספק דרבנן לקולא".

נמצא, שלדברי הפמ"ג[5] למרות שמציאות אחד מהם בכור, ולגבי דברים שחיובם מצד הדין, חייבים עליהם אפילו בספק, שלכן לפדות צריך ממ"נ, דאחד מבניו בכור, מ"מ לגבי תענית 'אין צריך להתענות'[6].

תשובה ל"מענינא דסדרא"

בתשובה לשאלה, בהא דקיי"ל דכל קרבן שבא לכפרה, טעון וידוי (עי' יומא ל"ו א', ספרי נשא ב', ורמב"ן בפרשתינו ה' ה'), היכן מצינו, שאף קרבן שאינו בא לכפרה, אעפ"כ טעון וידוי.

הנה בפרשתינו (ג' א'), נזכר דין סמיכה בקרבן שלמים, דכתיב "ואם זבח שלמים קרבנו...", ולהלן ב', "וסמך ידו על ראש קרבנו...". וברש"י תענית כ"ג א' (ד"ה פר הודאה), מבואר בדשלמים סומך ומתוַדה עליו. וכ"כ בהדיא הר"ש משאנץ בפרושו לתו"כ (ויקרא פ"ה אות ד'), "... דכשבא לסמוך מתוַדה על חטאת עון חטאת ועל אשם עון אשם וכן על שלמים היה מתודה כמו על עולה".

וכן נמצא בתוספות ר"י הלבן (יומא ח' א'), שכתב, "...וסמיכה היינו וידוי, שהיו מתודין בשעת סמיכה, על חטאת עון חטאת וכו', אבל על שלמים לא הוה ידע רבי מה היו מתוודין. ונראה דעל שלמים היו מתוודין כמו על העולה".

וכבר תמהו בזה באחרונים, עי' בג

ג. 'חוטפין מצה' - למהר האכילה. כ"כ ברש"י ורשב"ם בשם יש מפרשים, וכ"כ הראב"ד בהשגתו בפ"ז מהלי חו"מ ה"ג, דהיינו 'חוטפין מצה',[12] שיזדרז בעריכת הסדר שלא ישנו התנוקות.

ד. מניעת התנוקות מלאכול לשובע. כ"כ הרשב"ם שם מדיליה, "ולי נראה, 'חוטפין', מסלקין את הלחם מיד התינוקות, שלא יהיו ישנים מתוך מאכל הרבה, כדרך התינוק אחר אכילתו, ושוב לא ישאלו, אבל עכשיו כשחוטפים מהן, לא ישנו, וישאלו, כלומר לא ישנו, שלא אכלו כדי שבענו, וישאלו כשיראו השינויים שאנו עושין היכירא לתינוקות כדלקמן".[13]

ה. חטיפת המצה זה מזה (או חטיפת האפיקומן) - ברמב"ם (שם), מבואר דפירש ענין 'חוטפין מצה', דהיינו ש'חוטפין מצה זה מיד זה', והוא דרך שמחה, כדי שלא ישנו, כ"כ במהר"ם חלאוה כאן. וכ"כ במאירי כאן (ק"ח א' ד"ה התינוקות), "וכן חוטפין מצה, כלומר שמתעסקים בה דרך המייה וחטיפה זה מזה כדי שישתעשעו התינוקות בכך ולא יבואו לידי שינה ויתעוררו למה שרואים וישאלו ויחקרו מה נשתנה וכו'. וכתב בחק יעקב (תע"ב סק"ב), "ואפשר שמזה נתפשט המנהג שמניחין לתינוקות במדינות אלו לחטוף האפיקומן, שע"י זה לא ישנו ויתעוררו לשאול".[14]

ו. מניעת בית המדרש בערב פסח. כדאיתא שם, "תניא, אמרו עליו על רבי עקיבא, מימיו לא אמר הגיע עת לעמוד בבית המדרש, חוץ מערבי פסחים, וערב יום הכפורים. בערב פסח, בשביל תינוקות, כדי שלא ישנו. וערב יום הכיפורים, כדי שיאכילו את בניהם". ופרשב"ם (לחד פירושא), "א"נ כשמעכבין עד הלילה לאחר שהחשיך ישנים התינוקות". והיינו דיש למנוע מללמוד בער"פ באופן שיתעכב ע"י כן עריכת הסדר בלילה, שאם יתעכב מלהכין צרכי הסעודה, נמצא שמתחיל הסדר באיחור וישנו התנוקות, אלא יש להקדים עריכת הסדר[15].

ז. שיהא שולחנו מרבעוד יום, כמש"כ הפוסקים (עי' טוש"ע ריש סי' תע"ב), כדי שיתחיל הסדר מיד, בשביל שלא ישנו התנוקות.

ח. שישנו התנוקות מבעוד יום כדי שלא ישנו בלילה. כן מבואר בפרש"י שם (וכן ברשב"ם לפי' קמא שם), שכתבו, "חוץ מערבי פסחים, כדי שישנו התינוקות ביום ולא בלילה בשעת הגדה". והיינו שזהו כוונת רבי עקיבא שהיה מעמיד התלמידים מבית המדרש בער"פ, שלא יתעכבו בביהמ"ד, כדי שישגיחו על בניהם שישנו מבעו"י, כדי שלא יקדימו לישן בלילה כדרכם תמיד[16].

ט. אכילת ירק קודם הסעודה (כרפס). כמבואר בפסחים (קי"ד א'), "הביאו לפניו מטבל בחזרת", ופרש"י ורשב"ם (ד"ה עד), "וטיבול ראשון כדי שיכיר תינוק וישאל, לפי שאין רגילין בני אדם לאכול ירק קודם סעודה", ומבואר דעיקר השינוי הוא אכילת הירק קודם הסעודה, ולא הטיבול דוקא, והיכר השינוי בעצם הטיבול הוא כשמטביל פעם הב', וכדלהלן.

י. טיבול ב' פעמים. והיינו כשמטביל המרור בחרוסת, וכדאמרו שם (קי"ד ב'), "והאי דבעינן תרי טיבולי, כי היכי דתיהוי היכירא לתינוקות", וכן הוא לקמן (קט"ז א'), "מה נשתנה וכו' הלילה הזה ב' פעמים".

יא. מזיגת כוס שני. כמבואר שם (קט"ז א' מתני'), "מזגו לו כוס שני וכאן הבן שואל אביו", ופירש"י ורשב"ם, מה נשתנה עכשיו שמוזגין כוס שני קודם אכילה, והיינו שהרי עשו קידוש ואין שותין יין אלא בתוך הסעודה, ואעפ"כ מוזגין הכוס עתה.

יב. יחץ שעושין קודם ההגדה, יעוין בלבוש תע"ג ס"ו, שכתב, "ומה שנוהגין לחלקה קודם שיקרא ההגדה...", ועוד, כדי שיראו התינוקות וישאלו מפני מה אנו מטמינין המצה ועדיין לא אכלנו, ומתוך התשובה נבא לספר ביציאת מצרים כדלעיל" (והביאו הפמ"ג תע"ה בס"ז סק"ח).

יג. באמירת ההלל, דאיתא ברמ"א (תע"ט), "והגדול שבהן אומר 'הודו' ו'אנא', והאחרים עונין אחריו. והגדול יכול ליתן לקטן רשות". וכתב המ"ב שם סק"ב, דהטעם שיתן לקטן, כדי שלא יישן, ודוקא באמירת 'אנא', ולא ב'הודו' (עי"ש הטעם במ"א סק"ב).

יד. איסור מלאכה בערב פסח, כמבואר בפסחים נ' א' (להנוהגים איסור קודם חצות, או אחר חצות, עי' שו"ע תס"ח), וכמבואר ברש"י שם (ד"ה שלא לעשות), "כדי שלא יהא טרוד במלאכה וישכח ביעור חמצו, ושחיטת הפסח, ותקון מצה לצורך הלילה, דמצוה לטרוח מבעוד יום כדי להסב מהר, כדאמר בפרק בתרא, חוטפין מצה בלילי פסחים בשביל תינוקות שלא ישנו", הרי שאחד מן הטעמים שנהגו איסור מלאכה בער"פ, הוא כדי שיהא הסדר מוכן ולא יתעכב, כדי שלא ישנו התנוקות.

תשובה ל"מענינא דיומא"

בתשובה לשאלה, היכן מצינו שאסור לאדם לשתות כוס משקה מסויים, ואם ישתה ממנו ב' כוסות שפיר דמי.

הנה לענין איסור אכילה משעה עשירית ואילך בערב פסח, כתב המחבר (תע"א ס"א), "יין מעט לא ישתה, משום דמיסעד סעיד, אבל אם רצה לשתות יין הרבה, שותה, מפני שכשהוא שותה הרבה גורר תאות המאכל".

ובמ"ב שם סק"ו מבואר, דהשיעור המועט הוא כוס, או יותר מרוב כוס, ובסק"ז שם כתב, דביותר מב' רביעיות אז אף יותר מרוב ב' רביעיות, חשיב הרבה ושרי. וא"כ משכח"ל דאם ישתה כוס יין, לא פחות ולא יותר, אסור משעה עשירית ואילך, ואילו אם ישתה ב' כוסות של רביעית אז רוב רביעית, שפיר דמי.

תשובה ל"מענינא דמועדא"

בתשובה לשאלה, בהא דקיי"ל (שו"ע תמ"ח ס"ה), "חמץ שנמצא בבית ישראל אחר הפסח, אסור אף על פי שביטל", כיצד יתכן שיהא חמץ של ישראל ברשותו בפסח, ואעפ"כ יהא מותר באכילה אחר הפסח.

מציגו דיתכן כן לכה"פ בג' אופנים:

א. כתב המ"ב (תל"ג סקל"ט), "ואם לאחר הפסח נתפקח הגל ונתגלה החמץ, הרי הוא מותר אף באכילה, שחמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור אלא משום קנס שקנסונו חכמים משום שעבר על בל יראה ובל ימצא מן התורה או מד"ס כמו שיבואר בסי' תמ"ח, והכא בענינו לא עבר עליו כלום ואין ראוי לקונסו".

הרי מבואר, דאע"פ שהיה החמץ בביתו בפסח, אעפ"כ מותר בהנאה לאחר הפסח, כיון שהיה תחת הגל ובכה"ג לא קנסוהו חכמים בהנאה.

ב. עוד מצינו במ"ב תל"ד סקט"ז, שכתב, "אפוטרופוס של יתומים חייב לבדוק ולבער ולבטל, ובמקום שנותנין שכר על הבדיקה, נותן שכר. ואם עבר ולא ביער ולא ביטל ועבר עליו הפסח, אין לחייבו, כיון שאינו חייב אלא בפשיעה".

ג. עוד כתב המ"ב שם בשם הפמ"ג, "ויתום קטן שאין לו אפוטרופוס ועבר עליו הפסח אפשר שאין לאסור החמץ שלו, דלמאן נקנסיה".

תשובה ל"כתב חידה"

מי אני: "בלעם[17] [בן בעור הרשע]".

דמות הקשורה: רש"י ויקרא א' א', "ויקרא אל משה. לכל דברות ולכל אמירות ולכל צוויים קדמה קריאה, לשון חבה, לשון שמלאכי השרת משתמשים בו, שנאמר (ישעיה ו' ג'), וְקָרָא זֶה אֶל זֶה. אבל לנביאי אומות העולם, נגלה עליהן בלשון עראי וטומאה, שנאמר (במדבר כ"ג ד'), וַיִּקֶר אֱלֹהִים אֶל **בִּלְעָם**".

בעקבות לידתי במנין נמניתי – שבעקבות לידתו של בלעם שנולד מהולו, הוא נמנה במנין של אלו הנולדים מהולים.

שבלעם נולד מהול, כדאיתא באבדר"נ ב' ה', "אף בלעם הרשע יצא מהול, שנאמר (במדבר כ"ד ד'), נְאֻם שֹׁמֵעַ אִמְרֵי אֵל", וביאר בבנין יהושע שם, שמסתמא היתה בבלעם מעלה יתירה משאר גויי הארץ, שהרי השכינה לא דיברה עם אחרים, רק עם בלעם, וודאי שהיתה בו מעלה זו, שנולד מהול.

ובלעם נמנה במנין הנולדים מהולים, כדאיתא בחופת אליהו[18] פרק י"ג אות ג' (הובא ביילקוט מדרשים עמ' קפ"א, וע"ע באוצה"מ עמ' 178), "שלשה עשר בני אדם יצאו מהולים ממיי אמן, ואלו הן: אדם ושת, נח, שם, יעקב, יוסף, משה, בלעם, איוב, שמואל, דוד, ירמיה, זרובבל. ...בלעם מנין שנאמר (במדבר כ"ד ג') וַיֹּאמֶר הַגֶּבֶר שְׁתֻם הָעָיִן. אל תקרא שתום העין אלא סתום העין...".

אכן מצאנו בחז"ל מנינים של הנולדים מהולים שבהם בלעם לא הוזכר כלל, וכגון במדרש תהלים ט' ז', "...מכאן אל למד שיעקב נולד מהול. זה אחד מי"ג שנולדו מהולים, ואלו הן. אדם הראשון, שת, חנוך, נח, שם, תרח, יעקב, יוסף, משה, שמואל, דוד, ישעיה, ירמיה". הוציא בלעם איוב וזרובבל, והוסיף חנוך תרח וישעיה. וע"ע תנחומא נח ו', "תמים היה בדורתיו. זה אחד משבעה מהולים שנולדו בעולם. אדם הראשון נברא מהול, ושת בנו נולד מהול... נח נולד מהול... יעקב נולד מהול... ויוסף נולד מהול... משה נולד מהול... ואיוב נולד מהול...".

ובמנין אחר עם אבי נספרתי – שבלעם נמנה במנין שבעת הנביאים שנתנבאו לאומות העולם, יחד עם אביו בעור.

שבלעם נמנה יחד עם אביו במנין שבעת הנביאים שנתנבאו לאומות העולם, כדאיתא בב"ב ט"ו ב', "שבעה נביאים נתנבאו לאומות העולם, ואלו הן, בלעם ואביו ואיוב אליפז התימני ובלדד השוחי וצופר הנעמתי ואליהוא בן ברכאל הבוזי".

ויעויין שם בגמ' שאותם נביאים לאו דוקא שהיו מאומות העולם, אלא שעיקר נביאותן היתה אומות העולם, וחלקם היו בעצמם מישראל.

ובעצם הדבר שבעור אבי בלעם נמנה במנין הנביאים, כתבו התוס' שם בד"ה בלעם ואביו, שהוא ע"פ מה דאיתא במגילה ט"ו א', שכל ששמו שם אביו בנביאות, בידוע שהוא נביא בן נביא[19].

לאחד מהשלושה נתמניתי – שבלעם נתמנה לאחד משלושת יועצי פרעה בתקופת שעבוד מצרים.

שבלעם נתמנה לאחד משלושת יועצי פרעה בתקופת שעבוד מצרים, כדאיתא בסוטה י"א א' וסנהדרין ק"ו א', "א"ר חייא בר אבא א"ר שמאי, שלשה הן באותה עצה (דנתחכמה לו - רש"י), בלעם ואיוב ויתרו. בלעם שיעץ נהרג. איוב ששתק[20] נידון ביסורין[21]. יתרו שברח זכו מבני בניו שישבו בלשכת הגזית...".

והנה בעצם מינויו ותפקידו של בלעם במשך השנים, מצאנו אריכות רבה במדרשים, ובעיקר בספר הישר שרוי שמות, בראשונה הוא מוזכר במלחמת צפו בן אליפז עם שבע אנגיאס מלך דנבהה עם בני יעקב במצרים, שהיתה אחר מיתת שמעון בשנת שבעים וחמש לירידתן מצריימה (עמ' ר"נ), "ושם היה נער אחד מעבדי אנגיאס, בן חמש עשרה שנה, בלעם בן בעור שמו, והנער חכם מאוד ומבין בחכמת הקסם...".

שוב הוא מוזכר לאחר שצפו ואנגיאס נפרדו ונלחמו זה כנגד זה (עמ' רמ"ח), "ובלעם בן בעור היה בעת ההיא עם אנגיאס במלחמה, ויהי כראותו כי גבר צפו על אנגיאס וירבח משם ויבא כִּתִּימָה. ויקבלוהו צפו ובני כתים בכבוד גדול, כי ידע צפו את חכמת בלעם...".

כאשר צפו עלה שוב למלחמה על מצרים יחד עם הדד בן בדד מלך אדום ובני קדם ובני ישמעאל, שוב נזכר בלעם (עמ' רנ"ט), "ושם היה במחנה צפו, בלעם בן בעור הארמי, כי בא עם בני כתים למלחמה. ובלעם היה איש נכבד מאד בעיני צפו ואנשיו...".

פעם נוספת אנו מוצאים את בלעם, הוא אחרי מותו של צפו בן אליפז ועלית יאַנַיּוּפּ למלוכה תחתיו (עמ' רס"ז), "ויהי אחרי מות צפו מלך כתים, ויברח בלעם בן בעור מארץ כתים וילך ויבא מצרימה אל פרעה מלך מצרים. ויקבלהו פרעה בכבוד גדול כי שמע את חכמתו ויתן לו מתנות וישימהו לו ליועץ ויגדלהו. וישב בלעם במצרים בכבוד עם כל שרי המלך, וינשאו השרים את בלעם, כי התאוו כלם ללמוד את חכמתו".

מאותו עת מוזכר בלעם פעמים רבות כיועץ המלך בכל הגזירות, ואף לאחר מכן במעשה שמשה בקטנותו הסיר את הכתר מעל ראש פרעה והניחו בראשו (עמ' רע"ה), "ויהי בשנה השלישית ללדת משה, ופרעה יושב לאכל ואלפרענית המלכה יושבת מימינו ובתיה יושבת אל שמאלו והנער משה יושב בחיקה ובלעם בן בעור ושני בניו וכל שרי המלוכה יושבים על השולחן לפני המלך. ויושט הנער את ידו על ראש המלך ויקח את העטרה מעל ראש המלך וישם אותה בראשו. ויראו המלך והשרים את המעשה אשר עשה הנער, ויבהל מאד המלך והשרים על הדבר הזה ויתמהו האנשים איש אל רעהו:". ובאותה שעה ענה בלעם ואמר "...אם על המלך טוב נשפכה נא את דמו ארצה פן יגדל ויקח המלוכה מידך ותאבד תקות מצרים אחרי מלכו...".

לאחר מכן כשגדל משה בבית המלך והלך לאחיו וסיפרו לו את כל מה שבלעם יעץ עליהם גזירות רעות וקשות ואף רצה להורגו בקטנותו במעשה העטרה (עמ' רע"ח), "וישמע משה את הדברים ויחר אף משה בבלעם ויבקש להמיתו ויארב לו יום יום. ויהי מימים ויוגד לבלעם לאמר הנה בן בתיה מבקש להרגך והנה הוא אורב לך יום יום. ויירא בלעם מפני משה ויקם הוא ושני בניו אתו ויצאו ממצרים ויברחו וימלטו את נפשם וילכו להם אל ארץ כוש אל קִיקָנוֹס מלך כוש".

שוב אנו מוצאים את בלעם בשקיקנוס יצא למלחמה בבני קדם (עמ' רפ"ב), "ויהי כצאת קיקנוס ויעזוב את בלעם הקוסם הוא ושני בניו בעיר לשמור את העיר ואת דלת הארץ... ובלעם בן בעור כאשר עזבו מלך כוש לשמור את העיר ואת דלת העיר, ויקם ויתיעץ את עם הארץ למרד במלך קיקינוס לבלתי בא העירה כאשר יבא. וישמעו אליו כל עם הארץ וישבעו לו וימליכו אותו עליהם ואת שני בניו לשרי צבאות... וקיקנוס נלחם בארם ובני קדם ויכניעם תחת ידו כבראשונה ויתנו לו מס כשמשום, וילך וישב אל ארצו... ויגאו המלך והחילים אל פתח העיר ויראו והנה כל שערי העיר סגורים, ויקראו אל השוערים לאמר פתחו לנו ונבוא העירה. וימאנו השוערים לפתח אליהם במצות בלעם הקסם מלכם ולא נתנום לבוא העירה...".

וכאשר משה הרג את המצרי ופרעה ביקש להורגו, הוא נמלט ממצרים אל ארץ כוש למחנהו של קיקנוס שהיה צר על עירו הכבושה בידי בלעם, וכשמת קיקנוס ובני כוש הכתירו עליהם את משה למלך, הוא ערך מלחמה כנגד בלעם והצליח לפרוץ לעיר (עמ' רפ"ז), "ובלעם הקוסם בראותו כי נלכדה העיר, ויפתח השער וינוסו הוא ושני בניו ושמונה אחיו וישובו מצרימה אל פרעה מלך מצרים. הם המה החרטומים והמכשפים הכתובים בספר התורה העומדים נגד משה בהביא ה' על מצרים את כל המכות".

לאחר ששמחה גדולה שמחתי – שפעמים שמח בלעם שמחה גדולה, בראשונה כשבלק שלח אליו וביקשו שיקלל את ישראל, ובשנית כאשר ה' הרשה לבלעם לילך עם שלוחי בלק, שמח שמחה גדולה.

שבתחילה באו שלוחי בלק אל בלעם ובקשוהו שיבוא לקלל את ישראל, ואמרו לו (במדבר כ"ב ו'), "וְעַתָּה לְכָה נָּא אָרָה לִּי אֶת הָעָם הַזֶּה כִּי עָצוּם הוּא מִמֶּנִּי אוּלַי אוּכַל נַכֶּה בּוֹ וַאֲגָרְשֶׁנּוּ מִן הָאָרֶץ כִּי יָדַעְתִּי אֶת אֲשֶׁר תְּבָרֵךְ מְבֹרָךְ וַאֲשֶׁר תָּאֹר יוֹאָר", באותה שעה שמח בלעם שמחה גדולה עד מאוד, שמבקשים ממנו לקלל את ישראל שהוא שונא אותם, כדאיתא בילקוט בלק תשס"ח, ומקור הדברים בתנא"ד כ"ח בשינוי לשון, "כיון ששלח לו בלק לכה נא ארה לי[24], באותה שעה היה שמח שמחה גדולה ואין שינה באה עליו כל הלילה...".

ולאחר הפעם השניה שבלק שלח שוב שרים רבים ונכבדים מהקודמים, וה' בא לבלעם במראות הלילה ואמר לו שיכול ללכת עמהם, שוב שמח שמחה גדולה, כדאיתא בילקוט שם, "...וכיון שאמר לו הקב"ה קום לך אתם... היה שמח שמחה גדולה".

את הכעס והחימה מנעתי – שלאחר שבלעם יצא לקלל בשמחה גדולה את ישראל, כל אותה עת הוא מנע את הכעס והחימה שיש לה' בכל יום.

שה' כועס בכל יום, כדאיתא בברכות ז' א', "דתניא (תהלים ז' י"ב) וְאֵל זֹעֵם בְּכָל יוֹם. וכמה זעמו, רגע. וכמה רגע, אחד מחמשת רבוא ושמונת אלפים ושמנה מאות ושמנים ושמנה בשעה, וזו היא רגע, ואין כל בריה יכולה לכוין אותה שעה...".

ובלעם היה יודע לכוין את אותו רגע וקלקל בו[25] את ישראל, כדאיתא שם, "...ואין כל בריה יכולה לכוין אותה שעה, חוץ מבלעם הרשע, דכתיב ביה (במדבר כ"ד ט"ז), וְיֹדֵעַ דַּעַת עֶלְיוֹן. השתא דעת בהמתו לא הוה ידע, דעת עליון הוה ידע. אלא מלמד שהיה יודע לכוין אותה שעה שהקב"ה כועס בה".

ובכל אותה עת מאז שבלעם הלך לקלל את ישראל, ה' לא כעס את כעסו שבכל יום, כדאיתא שם, "...והיינו דאמר להו לבנו לא נביא (מיכה ו' ה'), עַמִּי זְכָר נָא מַה יָּעַץ בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב וגו'. מאי (שם), לְמַעַן דַּעַת צִדְקוֹת ה', אמר רבי אלעזר, אמר להם הקב"ה לישראל, דעו כמה צדקות עשיתי עמכם שלא כעסתי בימי בלעם הרשע, שאמלאי כעסתי, לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט, והיינו דקאמר ליה לא נשתייר לבלק (במדבר כ"ג ח'), מָה אֶקֹּב לֹא קַבֹּה אֵל וּמָה אֶזְעֹם לֹא זָעַם ה', מלמד שכל אותן הימים לא זעם...".

בליל הסדר דוקא, אלא מבעוד יום י"ד, וכפי שיתבאר.

9 הלשון 'בערב פסח' ליתא בנוסחאות כת"י, וכן בהא דמיימי להלן, "אמרו עליו על רבי עקיבא שהיה מחלק קליות וגוגרין לתינוקות (בערב פסח) כדי שלא ישנו וישאלו", ופשוט דהכוונה בליל פסח.

10 ויל"ע לדעת תי"ק שם דתנוקות חייבין בד' כוסות, דבפשוטו מתורת חינוך הוא, ע' ברשב"ם ור"ן ושאר ראשונים שם. אבל בלשון מהר"ם חלאוה ומאירי שם יש לדקדק קצת, דיתכן וסברת תי"ק דאף תנוקות שלא הגיעו לחינוך מ"מ יש ליתן להם ד' כוסות כדי שיהיו משתתפים בשמחת הלילה בשתיית היין כדי לעוררם בעינין דשאלו וכו', וע"ז פליג ר"י, דתנוקות אין לחם תועלת בזה ולכן אין כדי לעוררם בענין דזקא פירות וקליות. ואמנם אין זה מוכרח בכוונתם ויש לדחות, ואכמ"ל.

11 ואמנם נראה מדבריו שלא פירש בזה ענין 'חוטפין מצה', אלא זהו עקירת השולחן, ואילו 'חוטפין מצה' הוא ענין אחר, וכדלהלן.

12 ובפשוט אין הכוונה לחמר אכילת המצה, ואדרבה עיקר ההגדה קודם אכילת המצה היא, דאז הוא עיקר מצוות והגדת לבנך, אלא הכוונה בכללות על עריכת השולחן שימהר עריכתו שלא יהא עיכוב למצוות הסיפור, ורק דנקראת כל הסעודה ע"ש המצה.

ושו"ר שכ"כ במ"ב תע"ב סק"ג, "שמצות למהר ולאכול וכו'. רצ"ל לזרז לעשות הסדר כדי שלא יישנו התינוקות כשידעו שלא יאכלו המצה הרבה עד האכילה, ומכילא ישאלו מה נשתנה וישיב להם ויקיים מה שכתוב והגדת לבנך ביום ההוא". ובשעה"צ שם אות ב' כתב, "והכונה על כרחו כמו שכתבנו, דאי אפשר לומר דהכונה הוא שיקצרו בהגדה, דאטו האכילה הוא העיקר".

ואולם בהמשך דבריו כתב דשמא יש לפרש הכוונה כפשוטו ד'חוטפין מצה', דהיינו שיזדרז בהגדה עד אכילת המצה, כי עיקר השינוי הוא באכילת המצה ומרור וטיבול בחרוסת, והניח בצ"ע, ע"ש.

ואפשר דכל הנזכרים לתקן, שיסודם שלא יתעכב אכילת הלילה, הכל בכלל 'חוטפין מצה', אבל מכיון שנתלקו לכמה עניינים ומנהגים, סדרנום כ"א בפני עצמו.

13 ובפשוטו משמע דזה שיך משעת אכילת מצה ואילך, או בשעת הסעודה גופא, וא"כ צ"ב מהו שכתב הרשב"ם שע"י כן ירגישו בשינויים שעושין אח"כ, והלא כל השינויים שנזכרו, כבר עבר זמנם, שנעשו מקודם אכילת המצה.

ואולי צ"ל, דהתנוקות לא היו מעכבין אותם מלאכול כלל, אלא היו אוכלים כדרכם תיכף בתחילת עריכת השולחן, ועלה קמ"ל שרק היו ממעטים באכילתם שלא יבואו לידי שינה. וגם סברא יש בדבר כי אם יחסמו פי התנוק מלאכול כלל עד לשעת הסעודה ממש, לא יהא לבו פנוי לשמוע כלום אלא יהא דואג על רעבונו.

14 ועי' מה שהעיר בזה בחוט שני (יו"ט ותוה"מ), בהלכות כיבוד אר"א (עמ' רע"ד).

15 ועי' סוכה (כ"ח א'), "אמרו עליו על ריב"ז וכו', ולא אמר הגיע עת לעמוד מבית המדרש חוץ מערבי פסחים וכו'" (ועי' משנ"ת בזה בגליון מ"א לפ' אמר תשס"ח בתשובה ל'לחכימא ברמיזא').

16 ועיי"ש בתוד"ה חוץ.

17 עיין אריכות דברים מחז"ל אודות בלעם בגליון קל"א, פרשת פינחס תש"ע.

18 אכן גם באבדר"נ ש נמנו נולדים מהולים, אלא שלא נמנו במנין, אלא רק הוזכרו בשמותם, ובמנין שבו נמנה גם בלעם, מצאתי כי רק בחופת אליהו.

19 עיין במהרש"א בח"א שהקשה על דברי התוס' הללו שהכלל ש'כל מי ששמו ושם אביו בנביאות בידוע שהוא נביא בן נביא' נאמר גם בנביאי אומות העולם, שאם כדבריהם, מדוע נמנו רק שבעה נביאים ולא שמונה, שהרי גם אליהוא בן ברכאל הוא ושם אביו בנביאות, והיה צריך להוסיף את ברכאל במנין הנביאים.

על כן כתב המהרש"א שכלל זה הוא רק בנביאי ישראל ולא בנביאי אומות העולם. ומוסיף המהרש"א וכותב, שמקור דברי הגמ' שבעור בן היה נביא, הוא ע"פ דרשת חז"ל בפסוק (במדבר כ"ד ג'), "בְּנוֹ בְעֹר", כדאיתא במדרש אגדה שם, "...נאמר בנו בעור, מלמד שבעור אביו של בלעם לא היה חשוב כנגדו בנביאות, אלא בכן אצל אביו", וכן איתא בסנהדרין ק"ה א', הרי שהיה נביא, וע"ע בפרש"י בפסוק שם.

20 עיין בספר הישר (פרשת שמות עמ' רס"ז), שרק בעצה זו של הבה נתחכמה איוב שתק, אבל בדיונים אחרים אודות ישראל איוב נתן עצות רעות כנגדן, שהוא זה שיעץ את הגזירה של ציווי המילדות 'כל הבן הילוד המיתוהו', 'כל זכר הילוד לעברים ישפך דמו ארצה', ע"ש, ורק כשעלה הנידון על השלכה במים, שיתרו דיבר ושכנע כנגד, איוב רק אמר, "הלא כל יושבי הארץ בידך, כטוב בעיני המלך יעשה", ובלעם הוא זה שיעץ לו להשליך את ילדי ישראל למים בכדי למחות את שמם, עיי"ש.

21 יודועה הקושיה שעונשו של בלעם ושכרו של יתרו הם אכן מידה כנגד מידה, אך מה המדה כנגד מידה בעונשו של איוב שבגלל שתיקתו נידון ביסורין.

ומצאתי ביאור ב'עיני שמואל' בסוטה שם (מודפס בסוף שס וילנא), שכותב ע"פ הדברי הזוהר (פר' בא עמ' ל"ב ב'), שאותו היום שקטרגו המלאכים על איוב, ראש השנה היה, שבאתו היום דרך המלאכים לקטרג על העולם, ומי שה' חפץ בו, הוא מלמד עליו זכות לסתור טענת המקטרגים לטובה. וכאשר השטן התחיל לקטרג על איוב (איוב א' י"א), "וְאוּלָם שְׁלַח נָא יָדְךָ... ה' דנו מדה כנגד מדה, שכפי שהוא שתק מללמד זכות על ישראל, כך ה' שתק מללמד עליו זכות בדינו, וממילא יצא דינו ליסורין.

ועוד יש להוסיף את הביאור המפורסם, המיוחס לרבינו הגרי"ז מבריסק זצ"ל, שאיוב טען שהסיבה ששתק הוא, מפני שגם אם היה צועק, הדבר לא היה מועיל לבטל או לשנות את הגזירה, שהרי פרעה המלך חפץ בכך. כאשר הכהו ה' ביסורים והוא צעק מכאביו ויסוריו, הרי שהוא צעק למרות שצעקותיו לא הועילו לו מאומה, ועל כן נמצא שמה שלא צעק בגזירת פרעה, הוא לא משום שחשב שאין בכך תועלת, אלא משום שזה לא הכאיב לו, ועל כן נענש ביסורים.

22 וקצת פלא מהיכן הגיעו אותם שמונה ביסורים. ויתכן אחרי שבלעם מלך על כוש, הוא שלח לאחיו שיבואו להתגורר עמו, ועל כן כשבבש משה חזרה את כוש מידיו, הוא נמלט יחד עם אחיו אלו.

23 והאמת היא שיש שם עוד שרשים לגבי בלעם, אלא שאין הזמן והמקום גרמא.

24 מבואר בדברי המדרש ששנאתו של בלעם לישראל היתה כה גדולה, עד שמעצם בקשת בלק ממנו לקלל את ישראל כבר שמח שמחה גדולה ולא באה לו שינה כל הלילה.

25 והקשו התוס' שם בד"ה שאלמלי, שאם שיעורו כה קטן וקצר, מה יכל בלעם להספיק לקלל בו. ותירצו שיכל לומר 'כלם'. עוד תירצו, שאחרי שהיה מתחיל לקלל בשעת הכעס, שוב יכל להמשיך ולקלל וכל קללתו היתה מזיקה.

סיפור ושאלה בצידו

לעורר את בני המשפחה ללימוד הפרשה עם פרש"י.

קרוב לאלפים שנה חלפו מאז שמפני חטאינו חרב בית קדשנו ותפארתנו וגלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו ואין אנחנו יכולים לעלות ולראות ולהשתחות לפני ה' ולעשות חובתנו בבית בו בחר ה', הבית הגדול והקדוש שנקרא שמו עליו מפני היד השלוחה במקדש. במשך כל אותה תקופה קשה בה אנו נמצאים בגלות הקשה והנוראה הנמשכת עד ימינו, בלב כל יהודי היתה תשוקה רבה לעלות לציון ולחוננה, לחזור לארץ הקודש ולקיים שם את מצוותיה ולזכות שה' מלך הרחמן ישוב וירחם עלינו בגלל אבות שעשו רצונו וובנה ביתו בתחילה ויכונן מקדשו על מכונו ויראונו בבנינו ונחמוה אותנו בתקונו וישיב כהנים לעבודתם ולוים לשירם ולזמרם וישיב את ישראל כל אחד לְנָוֵהוּ ומקומו, ונזכה לקיים את כל המצוות התלויות בארץ.

העליה לארץ הקודש שהיתה פסגת חלומו של כל יהודי במשך הדורות, לא היתה בשביל לאכול פפריה או לשבוע מטובה, אלא בשביל קדושתה וקיום מצוותיה. בודאי שלא היה בכך כל שמץ של רעיונות לאומניים ועצמאות שלטונית. הארץ עמדה בקדושתה תחת שלטונות שונים ומשונים, כתות ואמונות הגדל וריק, ולא נתחללה מאומה, ובאותם העתות והזמנים היו רבים שזכו לעלות אליה ולקיים מצוותיה, כאשר הדבר היה כרוך במסירות נפש ממש, ומציאות של עוני ורעב תמידיים, וכך ישבו ועסקו בתורה הקדושה בארץ הקודש, וכדברי הכפתור ופרח (פ"י ד"ה עוד בענין שקדושה ראשונה לא בטלה), שקדושת הארץ אינה מתנה ונחלה מה' לאבות הקדושים, ולא ביאת הארץ קדישה ולא הגלות חיללה, אלא בכל עת וזמן בקדושתה עומדת.

חילול קדושת הארץ הוא אך ורק באי שמירת התורה בכללותה ובפרט במצוות התלויות בה, ועל כך אמרו חז"ל (עי' ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז, איכ"ר פתיחתא ב' וילקוט ירמיה רמ"ב) "חלואי אותי עזבו ותורתי שמרו", ועוד אמרו חז"ל (ספרא), "ולא תקיא הארץ אתכם, ארץ ישראל אינה כשאר ארצות, אינה מקיימת עובדי עבירה". ידיועים דברי החידים בפרק ק"ט הכותב על כך דברים חוצבי להבות אש, "אבל הבאים לא"י ואין שמים לב לב כי הם בהיכל הכבוד המלך ומורדים ופושעים ומרבים במשתאות של סעודת מריעות ומרזחים, עליהם הכתוב אומר (ירמיה ב' ז'), וַתָּבֹאוּ וַתְּטַמְּאוּ אֶת אַרְצִי וְנַחֲלָתִי שַׂמְתֶּם לְתוֹעֵבָה, וכתיב (ישעיה א' ל"ב), כִּי תִבְאוּ לֵרָאוֹת פָּנָי מִי בִקֵּשׁ זֹאת מִיָּדְכֶם רְמֹס חֲצֵרָי. ולא יעלה על לבם שאחרי מותם ישאורו בא"י, אלא במותם יגרשום חוצה כבלבים... לכן כל אדם יחרד בבואו אל ארץ ישראל להיות ירא שמים כפל כפלים ממה שהוא בחוצה לארץ, וידע כי בית המלך הוא יושב".

גם מי שלא כזה לעלות לארץ ישראל ולקיים את המצוות התלויות בה אלא התגורר בחוץ לארץ, אזי כשהיה מקיים את המצוות שרבון תקנו שיקיימו בחוץ לארץ מפני המצוות של ארץ ישראל, כ"חלה' ו'ערלה', בכל פעם שזכו לקיים מצוות אלו היו מוסיפים אחריהם תחינה ובקשה שה' יזכם במהרה לעלות לארץ ישראל ולקיים מצוותיה.

בשונה משאר הגלויות שגלו ישראל לכל קצוי תבל, זכו אלו שגלו לסוריה, ובמיוחד מי שהתגורר באיזור 'חֶלֶב' (כיום 'אַלֶפּפּו'), שלפי המסורת היא 'ארם צובא' שכבשה דוד, שמבחינה מסוימת יש למקומם דין ארץ ישראל, ומחויביים בה בחלק ממצות הארץ, במצוות היישוב בה והפרשת תרומות ומעשרות, שביעית, כלאים וחלתה היא כחלת א"י, ובזמן שבית המקדש היה קיים, אף הביאו ביכורים.

בכדי שלא יחשבו יהודי המקום שהם כבר יושבים בארץ הקודש, הם היו מזכירים לעצמם את דברי הרמב"ם (הל' טומאת מת פי"א ה"ו), שלמרות שהאויר במקומם טהור, בכל זאת עפר מקומם טמא כעפר חוץ לארץ, ואף עליהם נאמר 'אכל מעליץ לארץ ישראל'.

הישוב היהודי בחֶלֶב וסביבותיה, יחי כסחית בשלום עם שכיניהם הישמעאלים, למעט מה שהשכנים שלחו ידיהם בכל מה שאינו מחובר לקרקע, וקונהו ב'קנין משיכה'. יהודי המקום זכו שרובם כבולם היו יראים ושלמים, עובדי ה' ועושי רצונו בלבב שלם ומגדלים את בניהם לתורה ויראת שמים טהורה. לפרנסתם עסקו רבים בגידול צמר זית לרוב, שכידוע יש עץ הזית הינו מהעצים החזקים ביותר והטעון טיפול מועט במשך כל השנה ונותן תנובה רבה. אח עצי הזית הם צריך להשקות מעט, לגזם בעיתו ומידי פעם לנכש מעט את הקוצים הגדלים בסמוך לו, שלא שפיעו לרעה על גידול הזיתים. מעצי זית הללו היה להם כדי מאכלם ופרנסתם, שתמורת פח שמן יכלו לקבל כמה שקי קרעיני חיטה, ומהקמח אפו פיתות שאכלום בטבילה בשמן זית ועמם יחד הוסיפו לאכול זיתים, כך היה לה די מחסורם ויכלו לעסוק בתורה ועמלה במשך כל השנה.

אחד מהכפרים סביבות חלב בה התגוררו משפחות יהודיות הוא הכפר 'אל פורקאן'. יהודי הכפר היו יזדועים בסביבה כיראים ושלמים ועושי רצונו בלבב שלם ואף הצטיינו בהכנסת אורחים, במיוחד שמיקומם על הדרך המובילה מ'דמשק' לחָלֶב גרמה לכך שברוב הימים הם זכו להכניס אורחים שעברו בדרכם ללון בכפרם.

האכלים המיוחד של הכפר היה מיוחד לגידול זית, ועל כן רוב הגדילים החקלאיים שגידלו בכפר היו של זן הזית הנקרא 'זית סורי'. שכידוע כבכל סוגי הגידולים, גם בעצי הזית שנם כמה מינים וזנים. ישנם זני עצי זית המוציאים פירות בכל שנה ושנה, אך ישנו זן זית הנקרא 'זית סורי' המוציא פירות אחת לשנתיים, שנה אחת הוא נותן פירות ושנה אחת לא. אלא שפירותיו של זן זית זה גדולים ומשובחים מהזנים האחרים, כך שהתוצאה של פירותיו היא טובה יותר מכפליים מזני עצי זית רגילים, ועל כן במקומות המתאימים לגידול עצי זית אלו, משתלם יותר לגדלם מאשר הזנים האחרים הנותנים פרי בכל שנה.

כדי שמגדל זני הזיתים של הזית הסורי יוכל להתפרנס במשך כל השנים, מנהג המגדלים הוא, שנוטעים את הזיתים בשתי חלקות ובשני שלבים, חלקה אחת בשנה הראשונה והחלקה השניה בשנה שלאחריה, כך שכעבור שנות העילה בכל שנה חלקה אחת תוציא פירות, החלקה הראשונה מוציאה פירות בשנה זו והחלקה השניה בשנה האחרת וחוזר חלילה.

בכניסה לבית הכנסת המקומי בכפר עמד לוח שיש גדול וישן שאפילו זקני הכפר לא יכלו לזכור מאיזה תקופה נתלה במקומו, אלא רק ידעו לספר מה ששמעו מאבותיהם, שלפני שנות דור היו כאלו שבאו למקום ולא ידעו את מעלתו ודיניו שהוא מחוייב ברבים מהמצוות התלויות בארץ, ומחמת כן נכשלו באיסורים חמורים, ועל כן נתקבצו אנשי המקום ורבם בראשם ובחליטו על הצבת לוח שיש גדול זה, שעל ידו יזכרו בכל עת את מעלת מקומם ודיניו המיוחדים השונים ממקומות אחרים בחוץ לארץ. עוד קיבלו על עצמם באותה עת, שבכל ערב פסח שלפני שנת השביע שנת השמיטה, גבאי בית הכנסת יצבעו מחדש את האותיות החרוטות, כדי שהצביעה המחודשת תזכיר לבני המקום את דיניו והלכותיו, ובימי חול המועד רב הקהילה יסמור בפניהם שיעורים בהלכות השמיטה הנוהגות במקומם, כדי שיהיו מוכנים מבעוד מועד לשנה הקדושה.

בטבלת שיש זו חרטו באותיות גדולות את דברי הרמב"ם בפרק א' מהלכות תרומות, כאשר הקטעים הבאים שבהם הוא כותב בשבח מקומם ומעלתו, הם הדגישו בצביעת אותיותיהם בזהב כדלהלן: ("ה"ז) הארצות שכבש דוד חוץ לארץ כנען כגון ארם נהרים וארם צובה ואחלב וכיוצא בהן... אינו כא"י כל דבר ולא כחוצה לארץ לכל דבר כגון בבל ומצרים, אלא יצאו מכלל חוצה לארץ ולהיותן כא"י לא הגיעו... והארצות שכבש דוד הן הנקראין סוריא. (ה"ד) סוריא יש דברים שהיא בהן כא"י ויש דברים שהיא בהן כח"ל, והקונה בה קרקע כקונה בא"י לענין תרומות ומעשרות ושביעית והכל בסוריא מדברי סופרים. (ה"ט) אי זו היא סוריא, מא"י ולמטה כנגד ארם נהרים וארם צובה, כל יד פרת עד בבל כגון דמשק ואחלב וחרן ומגבת וכיוצא בהן עד שנער... (הט"ו) הקונה בדה סוריא חייב בתרומות ומעשרות מדברי"ם כמו שתחייב מן התורה הקונה בירושלים כמו שביארנו...".

טבלת השיש הגדולה אכן שימשה כאבן הפינה לכל תושבי הכפר, ורבים מהם למדו ושננו היטב את הכתוב בה עד שהכתוב בה היה שגור על לשונם, ואף צעירי הצאן, ילדי הכפר היו מרגישים שהגיעו לגדולה כאשר כל דברי הרמב"ם החקוקים עלי טלע, זכורים בראשם וחקוקים עלי ליבם.

השנים האחרונות של השלטון העותומני בארצות האיזור, היו קשות מנשוא לכל תושבי המדינה ובמיוחד ליהודיה. רבים מהתושבים וביניהם אלפי יהודים, נלקחו בכח לצבא להלחם, כאשר רבים מהם אבדו עקבותיהם וכפי הנראה נהרגו במלחמה

אנשי הכפר באו לרב וסיפרו לו את צרתם, הרב כאב עמם את כאבם וניסה לחשוב מה יכול להיות הסיבה לצרה הזו. בתחילה הוא הציע לברר ולחקור אם כולם מקפידים על הפרשת תרומות ומעשרות כדת, כפי שההלכה מחייבת. והאם מקפידים על הלכות כלאים כראוי, ומפרישים חלה כהלכתה. מבדיקה יסודית בין כל משפחות הכפר התברר, שלא היה אחד בהם שהקל או זלזל חלילה בהלכות אלו.

באחד הימים נכנס זרחיה שיעו', אחד מתושבי הכפר בסערה לבית הרב, ואמר שהוא חושב שיש לו את המידע הדרוש במה נכשלו תושבי הכפר שמחמת כך פגעה בהם יד ה' בעצי הזית. הלה סיפר שעל פי בירור שערך אצל תושבי הכפר, אין אחד מהם שמקפיד על 'מעשר שני'. הם רק מפרישים תרומה גדולה ומעשר ראשון, ובשנות מעשר עני הם נותנים לעניים, אבל בארבעת שנות מעשר שני אין הם נותנים כלל מעשר שני. מסתבר מאוד שמחמת כן שאנו לא מקיימים את המצוה שהיא אינה בכל שנה, פגעה בנו יד ה' בתנובת הפירות שאינם בכל שנה.

ידידי היקר, פנה אליו הרב ואמר לו. אמש שהנהגת ה' וענוגו הוא במידה כנגד מידה, וזאת משום שמטרת העונש שא' נותן הוא כדי שאדם ייטיב את דרכיו, ועל ידי הנהגת ה' זז אדם יודע במה הוא קלקל וחטא ושב בתשובה שלימה לפניו. אלא הוסיף הרב ואמר, לפני שמחליטים במה האנשים חוטאים ונכשלים, יש לבדוק מן ההלכה הברורה בזה, ואיך פסקו הרמב"ם והשו"ע, ולגבי דין מעשר שני כאן במקומנו, כבר פסקו הרמב"ם (הל' מע"ש ע"א ה"י'ד) והשו"ע (יור"ד של"א ס' קל"א), "שלא חייבו להפריש מעשר שני בסוריא".

מומחים רבים במחלות עצי הזית שנקראו לבדוק את העצים ולמצוא פתרון ורפואה למחלה, הגיעו למקום ובדקו ממושכות את העצים, אך לא גילו דבר. אחד מהמומחים שבדק את המחלה המסתורית לעומקה, גילה תגלית מעניינת. מבדיקה שערך בכמה מקומות בכפר ראה, שהמחלה תקפה רק עצים של יהודים. העצים של שכניהם הישמעאלים פרחו כרגיל ואף יותר מהרגיל וכבר החלו להצמיח פירות קטנים.

כשאותו מומחה אמר להם את תגליתו, הלכו התושבים ובדקו בכל הכפר וגילו שאכן הוא צדק. מחלה זו תקפה רק את עצי היהודים. כעת נשאר רק לבדוק ולברר, אמר אותו מומחה, מה שינו היהודים בטיפול בעציהם בשנים האחרונות, וכשנתקן את הדבר ונשיבו לקדמותו, ישובו גם העצים לקדמותם ויחזורו לפרוח ולהצמיח פירות לרוב.

למרות שהקיץ התחיל ותקופת הפריחה חלפה ועברה, ואת הנעשה כבר לא היה ניתן להשיב, בכל זאת עמלו תושבי הכפר למצוא את הסיבה למחלה שפגעה בעציהם, אולי מחמת כך יוכלו להציל את הפריחה והגידול של השנה הבאה. בירורים רבים שערכו היהודים אודות כל הקשור והכרוך בטיפול בעצים, כדי לדעת איזה דבר הם שינו מהשנים הקודמות, העלה הרב בידם. הם לא מצאו כל שינוי. העצים של כל המטעים, גם של היהודים וגם של להבדיל שכיניהם הישמעאלים מושקים מאותם אמות מים הבאים מ'נהר קוביץ'. הזבל הא מהכבשים אותם הם מגדלים, ואף צורת הגיזום של העצים היתה כאצל שכניהם וכבשנים קודמות. למרות כל החקירות ודרישות, הם לא הצליחו למצוא ולא שינוי אחד על פני מה שהיו רגילים בו עד עתה שנה.

כשכלו כל הקיצים ולא מצאו קצה חוט לשינוי, אפילו לא שינוי קל שאין בידו להסביר את התופעה הקשה הלזו שהעצים אינם מוציאות כלל פרחי חנטה, הבינו תושבי הכפר שככל הנראה הוא עונש שמימי על דבר שנעשה בקרבתם שלא כדת וכשורה, ועל כן באה הרעה הזו דוקא עליהם ולא על שכיניהם הישמעאלים. על כן בהוראת רב עמדו לשלוח שליחים לאחד מגדולי ישראל, ה'חכם באשי' שהתגורר באותה עת בעיר חלב, כדת מה לעשות ולתקן בכדי להסיר מהם את רוע הגזירה, כי אם חלילה מכה זו תמשך, הרי שהם יסבלו מחרפת רעב ועניות נוראה.

הרב כתב איגרת לחכם בפנינו בה גולל בפנינו את כל מה שאירע להם וביקש ממנו עצה ותושיה מה עליהם לתקן כדת של תורה כדי שתסור מהם צרה זו. את האיגרת הוא נתן בידי שנים מתושבי הכפר שקיבלו עליהם לחיים שליחי הקהל והרב ללכת לחכם ולשמוע את דברי אלקים חיים הנשמעים מחכמי התורה שבכל דור, אשר הם סוללים לפני העם את הדרך אשר ילכו בה ומורים לה את המעשה אשר יעשון.

השליחים הגיעו לחלב בערב שבת פרשת 'אחרי מות קדשים', כשבבוונתם לשבות בעיר ומיד בבוקרו של יום ראשון לצאת לדרכם חזרה לכפר עם תשובה ברורה מהחכם, ועל כן ניסו להכנס אל החכם עוד בצהרי יום שישי, כדי שבשבת ירגישו שכל מלאכתם עשויה, שכאשר ינהגו על פי דברי קדשו של החכם, ובודאי שיסור מהם וממקומם הנגע הקשה והנוראי הלזה.

כשבאו לביתו של החכם, נודע להם כי בשעה זו יושב החכם בבית הכנסת ועוסק בתורה. כשהגיעו לבית הכנסת שמעו את קולו כשהוא לומד את הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום עם פירוש רש"י, וכיצד שכותב השו"ע (אורח"ח סי' רפ"ה ס"ב), שיראש שמים לומד תרגום וגם פרש"י מלבד 'שנים מקרא'.

השנים המתינו עוד זמן מה, עד שהחכם סיים את לימוד הפרשה, ועוד בטרם הספיק לקחת ספר חילופי להמשך לימודו, נגשו אליו השנים והניחו בפניו את מכתבו של רבי עזרא רב הכפר, שבו הוא פורש בפני החכם את כל הסיפור שאירע בכפרם והוא שואל מה ה' שואל מעמם בצרה צרורה זו היכולה להמיט עליהם מחסור ורעב ושאר מרעין בישין.

כששיים החכם לקרוא את המכתב והבין מהשליחים שהם יודעים את תוכנו, פנה אליהם ואמר להם, בודאי אתם מבינים לבד שעונש זה אינו טבעי כלל אלא עונש משמים, במיוחד שאתם אומרים שעצי הפרי של שכיניכם הישמעאלים מלאים בכל טוב, כאשר המציאות צריכה להיות שעציהם של היהודים הם אלו שיניבו מלא פירות, וכפי שלמדתי לפני כמה דקות בפרשתנו, שעצם מה שהיהודים שומרים על מצות ערלה, יש להם הבטחה ברורה מה' (ויקרא י"ט כ"ה), "לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ", ועל כן חייב להיות שיש כאן איזה הנהגה לא טובה המרחיקה את הברכה מכם.

החכם עצם את עיניו הקדושות והרהר כמה רגעים. באותה עת נפל על השליחים פחד נורא, היא נראה בעיניהם שהחכם מרחף בעולמות העליונים ומבדר אצל מלאכי השרת מדוע באה עליהם הצרה הגדולה הזו. לאחר כמה רגעים נטל החכם את קולמוסו וכתב בשולי המכתב תשובה קצרה לרבי עזרא, סגר את האיגרת וחתמה ומסרה בידיהם.

השליחים שהבינו שבידם תשובה שמימית מהחכם על דבר מה עליהם לתקן ולשפר במקומם כדי שיסור מהם הנגע והמחלה של העצים, המתינו בדריכות לבוקרו של יום ראשון, ומיד לאחר התפילה יצאו לדרכם. כל הדרך מיהרו לרכב, ועוד לפני תפילת המנחה הסמוכה לשקיעת החמה הספיקו להגיע לכפר לבית הכנסת, ולמסור את המכתב במיוחד לידי הרב.

לאחר התפילה נכנס הרב לחדרו הקטן שבצד בית הכנסת, בו הוא יושב לדון את העם ולהורות לו את חוקי התורה וההלכותיה, סגר את הדלת ובחרדת קודש פתח את חותם האיגרת והחל לקרוא את דברי החכם.

החכם כתב לו שאם יש שינוי בתנובת העצים, כנראה שיש גם שינוי בצורת הלבוש של האדם שהוא עץ השדה, ובאמת שלא היה צריך להרחיק עד אלוי בשביל תשובה כה פשוטה, שכתשובות רבות אחרות, גם היא כתובה בפרשה ובמיוחד לבימודה עם פירוש רש"י שהוא הפירוש החשוב והבסיסי ביותר, שכל יהודי ירא שמים לומדו בכל שפסק השו"ע, ובודאי שתושבי הכפר היהודיים ביראת השמים הבוערת בקרבם מקיימים הלכה זו, וכאשר ייטיבו את דרכם, ה' ישלח את ברכתו בכל משלח ידיכם ויראו אך טוב וחסד כל ימיהם.

הרב אסף את בני הקהילה והקריא בפניהם את מכתבו של החכם, וכולם קיבלו על עצמם להיטיב את דרכם ולאחר מכן נשאו תפילה לה' שיצילם מכל צרה וצוקה נגע ומחלה וישלח להם ברכה מרובה.

לאחר שכל בני הקהילה שינו את דרכם, הם ראו את' השיב להם כנמולו הטוב, שהעצים עצמם גדלו ופרחו, ובשנה שלאחריה היה להם שפע עצום בפירות, גם מחמת הכמויות העצומות ונם בגודל הפירות ובשמן הרב שהיה בהם, וראו אך טוב וחסד כל הימים.

מנין בפרשתינו עפרש"י יסד החכם את דבריו?

אנשי הכפר באו לרב וסיפרו לו את צרתם, הרב כאב עמם את כאבם וניסה לחשוב מה יכול להיות הסיבה לצרה הזו. בתחילה הוא הציע לברר ולחקור אם כולם מקפידים על הפרשת תרומות ומעשרות כדת, כפי שההלכה מחייבת. והאם מקפידים על הלכות כלאים כראוי, ומפרישים חלה כהלכתה. מבדיקה יסודית בין כל משפחות הכפר התברר, שלא היה אחד בהם שהקל או זלזל חלילה בהלכות אלו.

באחד הימים נכנס זרחיה שיעו', אחד מתושבי הכפר בסערה לבית הרב, ואמר שהוא חושב שיש לו את המידע הדרוש במה נכשלו תושבי הכפר שמחמת כך פגעה בהם יד ה' בעצי הזית. הלה סיפר שעל פי בירור שערך אצל תושבי הכפר, אין אחד מהם שמקפיד על 'מעשר שני'. הם רק מפרישים תרומה גדולה ומעשר ראשון, ובשנות מעשר עני הם נותנים לעניים, אבל בארבעת שנות מעשר שני אין הם נותנים כלל מעשר שני. מסתבר מאוד שמחמת כן שאנו לא מקיימים את המצוה שהיא אינה בכל שנה, פגעה בנו יד ה' בתנובת הפירות שאינם בכל שנה.

ידידי היקר, פנה אליו הרב ואמר לו. אמש שהנהגת ה' וענוגו הוא במידה כנגד מידה, וזאת משום שמטרת העונש שא' נותן הוא כדי שאדם ייטיב את דרכיו, ועל ידי הנהגת ה' זז אדם יודע במה הוא קלקל וחטא ושב בתשובה שלימה לפניו. אלא הוסיף הרב ואמר, לפני שמחליטים במה האנשים חוטאים ונכשלים, יש לבדוק מן ההלכה הברורה בזה, ואיך פסקו הרמב"ם והשו"ע, ולגבי דין מעשר שני כאן במקומנו, כבר פסקו הרמב"ם (הל' מע"ש ע"א ה"י'ד) והשו"ע (יור"ד של"א ס' קל"א), "שלא חייבו להפריש מעשר שני בסוריא".

מומחים רבים במחלות עצי הזית שנקראו לבדוק את העצים ולמצוא פתרון ורפואה למחלה, הגיעו למקום ובדקו ממושכות את העצים, אך לא גילו דבר. אחד מהמומחים שבדק את המחלה המסתורית לעומקה, גילה תגלית מעניינת. מבדיקה שערך בכמה מקומות בכפר ראה, שהמחלה תקפה רק עצים של יהודים. העצים של שכניהם הישמעאלים פרחו כרגיל ואף יותר מהרגיל וכבר החלו להצמיח פירות קטנים.

כשאותו מומחה אמר להם את תגליתו, הלכו התושבים ובדקו בכל הכפר וגילו שאכן הוא צדק. מחלה זו תקפה רק את עצי היהודים. כעת נשאר רק לבדוק ולברר, אמר אותו מומחה, מה שינו היהודים בטיפול בעציהם בשנים האחרונות, וכשנתקן את הדבר ונשיבו לקדמותו, ישובו גם העצים לקדמותם ויחזורו לפרוח ולהצמיח פירות לרוב.

למרות שהקיץ התחיל ותקופת הפריחה חלפה ועברה, ואת הנעשה כבר לא היה ניתן להשיב, בכל זאת עמלו תושבי הכפר למצוא את הסיבה למחלה שפגעה בעציהם, אולי מחמת כך יוכלו להציל את הפריחה והגידול של השנה הבאה. בירורים רבים שערכו היהודים אודות כל הקשור והכרוך בטיפול בעצים, כדי לדעת איזה דבר הם שינו מהשנים הקודמות, העלה הרב בידם. הם לא מצאו כל שינוי. העצים של כל המטעים, גם של היהודים וגם של להבדיל שכיניהם הישמעאלים מושקים מאותם אמות מים הבאים מ'נהר קוביץ'. הזבל הא מהכבשים אותם הם מגדלים, ואף צורת הגיזום של העצים היתה כאצל שכניהם וכבשנים קודמות. למרות כל החקירות ודרישות, הם לא הצליחו למצוא ולא שינוי אחד על פני מה שהיו רגילים בו עד עתה שנה.

כשכלו כל הקיצים ולא מצאו קצה חוט לשינוי, אפילו לא שינוי קל שאין בידו להסביר את התופעה הקשה הלזו שהעצים אינם מוציאות כלל פרחי חנטה, הבינו תושבי הכפר שככל הנראה הוא עונש שמימי על דבר שנעשה בקרבתם שלא כדת וכשורה, ועל כן באה הרעה הזו דוקא עליהם ולא על שכיניהם הישמעאלים. על כן בהוראת רב עמדו לשלוח שליחים לאחד מגדולי ישראל, ה'חכם באשי' שהתגורר באותה עת בעיר חלב, כדת מה לעשות ולתקן בכדי להסיר מהם את רוע הגזירה, כי אם חלילה מכה זו תמשך, הרי שהם יסבלו מחרפת רעב ועניות נוראה.

הרב כתב איגרת לחכם בפנינו בה גולל בפנינו את כל מה שאירע להם וביקש ממנו עצה ותושיה מה עליהם לתקן כדת של תורה כדי שתסור מהם צרה זו. את האיגרת הוא נתן בידי שנים מתושבי הכפר שקיבלו עליהם לחיים שליחי הקהל והרב ללכת לחכם ולשמוע את דברי אלקים חיים הנשמעים מחכמי התורה שבכל דור, אשר הם סוללים לפני העם את הדרך אשר ילכו בה ומורים לה את המעשה אשר יעשון.

השליחים הגיעו לחלב בערב שבת פרשת 'אחרי מות קדשים', כשבבוונתם לשבות בעיר ומיד בבוקרו של יום ראשון לצאת לדרכם חזרה לכפר עם תשובה ברורה מהחכם, ועל כן ניסו להכנס אל החכם עוד בצהרי יום שישי, כדי שבשבת ירגישו שכל מלאכתם עשויה, שכאשר ינהגו על פי דברי קדשו של החכם, ובודאי שיסור מהם וממקומם הנגע הקשה והנוראי הלזה.

כשבאו לביתו של החכם, נודע להם כי בשעה זו יושב החכם בבית הכנסת ועוסק בתורה. כשהגיעו לבית הכנסת שמעו את קולו כשהוא לומד את הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום עם פירוש רש"י, וכיצד שכותב השו"ע (אורח"ח סי' רפ"ה ס"ב), שיראש שמים לומד תרגום וגם פרש"י מלבד 'שנים מקרא'.

השנים המתינו עוד זמן מה, עד שהחכם סיים את לימוד הפרשה, ועוד בטרם הספיק לקחת ספר חילופי להמשך לימודו, נגשו אליו השנים והניחו בפניו את מכתבו של רבי עזרא רב הכפר, שבו הוא פורש בפני החכם את כל הסיפור שאירע בכפרם והוא שואל מה ה' שואל מעמם בצרה צרורה זו היכולה להמיט עליהם מחסור ורעב ושאר מרעין בישין.

כששיים החכם לקרוא את המכתב והבין מהשליחים שהם יודעים את תוכנו, פנה אליהם ואמר להם, בודאי אתם מבינים לבד שעונש זה אינו טבעי כלל אלא עונש משמים, במיוחד שאתם אומרים שעצי הפרי של שכיניכם הישמעאלים מלאים בכל טוב, כאשר המציאות צריכה להיות שעציהם של היהודים הם אלו שיניבו מלא פירות, וכפי שלמדתי לפני כמה דקות בפרשתנו, שעצם מה שהיהודים שומרים על מצות ערלה, יש להם הבטחה ברורה מה' (ויקרא י"ט כ"ה), "לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ", ועל כן חייב להיות שיש כאן איזה הנהגה לא טובה המרחיקה את הברכה מכם.

החכם עצם את עיניו הקדושות והרהר כמה רגעים. באותה עת נפל על השליחים פחד נורא, היא נראה בעיניהם שהחכם מרחף בעולמות העליונים ומבדר אצל מלאכי השרת מדוע באה עליהם הצרה הגדולה הזו. לאחר כמה רגעים נטל החכם את קולמוסו וכתב בשולי המכתב תשובה קצרה לרבי עזרא, סגר את האיגרת וחתמה ומסרה בידיהם.

השליחים שהבינו שבידם תשובה שמימית מהחכם על דבר מה עליהם לתקן ולשפר במקומם כדי שיסור מהם הנגע והמחלה של העצים, המתינו בדריכות לבוקרו של יום ראשון, ומיד לאחר התפילה יצאו לדרכם. כל הדרך מיהרו לרכב, ועוד לפני תפילת המנחה הסמוכה לשקיעת החמה הספיקו להגיע לכפר לבית הכנסת, ולמסור את המכתב במיוחד לידי הרב.

לאחר התפילה נכנס הרב לחדרו הקטן שבצד בית הכנסת, בו הוא יושב לדון את העם ולהורות לו את חוקי התורה וההלכותיה, סגר את הדלת ובחרדת קודש פתח את חותם האיגרת והחל לקרוא את דברי החכם.

החכם כתב לו שאם יש שינוי בתנובת העצים, כנראה שיש גם שינוי בצורת הלבוש של האדם שהוא עץ השדה, ובאמת שלא היה צריך להרחיק עד אלוי בשביל תשובה כה פשוטה, שכתשובות רבות אחרות, גם היא כתובה בפרשה ובמיוחד לבימודה עם פירוש רש"י שהוא הפירוש החשוב והבסיסי ביותר, שכל יהודי ירא שמים לומדו בכל שפסק השו"ע, ובודאי שתושבי הכפר היהודיים ביראת השמים הבוערת בקרבם מקיימים הלכה זו, וכאשר ייטיבו את דרכם, ה' ישלח את ברכתו בכל משלח ידיכם ויראו אך טוב וחסד כל ימיהם.

הרב אסף את בני הקהילה והקריא בפניהם את מכתבו של החכם, וכולם קיבלו על עצמם להיטיב את דרכם ולאחר מכן נשאו תפילה לה' שיצילם מכל צרה וצוקה נגע ומחלה וישלח להם ברכה מרובה.

לאחר שכל בני הקהילה שינו את דרכם, הם ראו את' השיב להם כנמולו הטוב, שהעצים עצמם גדלו ופרחו, ובשנה שלאחריה היה להם שפע עצום בפירות, גם מחמת הכמויות העצומות ונם בגודל הפירות ובשמן הרב שהיה בהם, וראו אך טוב וחסד כל הימים.

מנין בפרשתינו עפרש"י יסד החכם את דבריו?

מנין בפרשתינו עפרש"י ניתן ללמוד את דבר הנהגתו הנכונה של גבאי גמ"ח ההלואות, שלא להלוות כסף בלא שטר חתום בערבים כדת, גם בשבת ויו"ט, כשהלוה עומד וזועק חמס שהכסף דרוש לו בדחיפות לצורך פיקוח נפש. ניתן להוכיח כן מדברי רש"י ד' כ"א, א, עה"פ, "נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וּמָעֲלָה מַעַל בַּה' וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ בְּפִקֻּדוֹן אוֹ בְתְשׂוּמֶת יָד אוֹ בְגֵזֶל אוֹ עָשַׁק אֶת עֲמִיתוֹ", וביאר רש"י, "נפש כי תחטא. אמר ר' עקיבא, מה תלמוד לומר ומעלה מעל בה'. לפי שכל המלוה והלוה והנושא והנותן אינו עושה אלא בעדים ובשטר, לפיכך נקנסו שהוא מכחש, מכחש בעדים ובשטר, אבל המפקיד אצל חבירו אינו רוצה שתדע בו נשמה אלא שלישי בעביניהם, לפיכך כשהוא מכחש, מכחש בשלישי בעביניהם". מבואר בדברי רש"י, שההנהגה הנכונה היא שכל הלוואה שאדם נותן לחבירו יהיה רק בעדים ובשטר, ולא ישנה מהם.

ומה שרבים העירו שאין מדברי רש"י הללו כל ראיה לגבי 'עדים', יפה העירו, אלא שלפי מה שמקובל כיום שבמקום עדים מחתימים ערבים, (עי' שו"ע חו"מ סי' ע').

תשובה ל"סיפור ושאלה בצידו" מגליון פרשת ויקרא

בתשובה לשאלה, מנין בפרשתינו עפרש"י ניתן ללמוד את דבר הנהגתו הנכונה של גבאי גמ"ח ההלואות, שלא להלוות כסף בלא שטר חתום בערבים כדת, גם בשבת ויו"ט, כשהלוה עומד וזועק חמס שהכסף דרוש לו בדחיפות לצורך פיקוח נפש. ניתן להוכיח כן מדברי רש"י ד' כ"א, א, עה"פ, "נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וּמָעֲלָה מַעַל בַּה' וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ בְּפִקֻּדוֹן אוֹ בְתְשׂוּמֶת יָד אוֹ בְגֵזֶל אוֹ עָשַׁק אֶת עֲמִיתוֹ", וביאר רש"י, "נפש כי תחטא. אמר ר' עקיבא, מה תלמוד לומר ומעלה מעל בה'. לפי שכל המלוה והלוה והנושא והנותן אינו עושה אלא בעדים ובשטר, לפיכך נקנסו שהוא מכחש, מכחש בעדים ובשטר, אבל המפקיד אצל חבירו אינו רוצה שתדע בו נשמה אלא שלישי בעביניהם, לפיכך כשהוא מכחש, מכחש בשלישי בעביניהם". מבואר בדברי רש"י, שההנהגה הנכונה היא שכל הלוואה שאדם נותן לחבירו יהיה רק בעדים ובשטר, ולא ישנה מהם.

ומה שרבים העירו שאין מדברי רש"י הללו כל ראיה לגבי 'עדים', יפה העירו, אלא שלפי מה שמקובל כיום שבמקום עדים מחתימים ערבים, (עי' שו"ע חו"מ סי' ע').

תשובות לשאלות המתפרסמות בעלון זה, יש לשלוח בכתב ברור וקריא, בצירוף שם, כתובת וטלפון,
עד ליום ג' בשעה 23.00 בלבד לפקס' 9741115 - (08) [מחו"ל: בקידומת 8 - 972 +] (24 שעות)
[או למייל ichudbchidud@gmail.com - **כתובת מייל חדשה** עד יום ב' בערב בלבד]

הפרסים לשבוע זה: ספר **"שו"ת שרידי אש", ב"כ**

עוד ארבעה זוכים מספים, כל אחד בספר **"שבתא דינוקא", הל' שבת המצויים בתינוקות וילדים.**
הפרס לשבוע זה על "סיפור ושאלה בצידו": **שני זוכים**, כל אחד ב**"תיבת גמא עה"ת לבעל הפמ"ג עם הגהות רע"א".**

להערות, הארות ותגובות וכל עניני העלון, ותרומות והנצחות, יש לפנות למערכת בפקס ובמייל הנ"ל

שמות הזוכים לשבוע פרשת ויקהל פקודי
הרבנים \ הבה"ח

דיין א. – מודיעין עילית – שו"ת נודע ביהודה, ב"כ.
דינר י. – בני ברק – אמרי אפרים - עבודת התפילה.
טיקוצקי ג. – ליקווד – אמרי אפרים - עבודת התפילה.
מלול מ. – בני ברק – אמרי אפרים - עבודת התפילה.
ויא צ. – קרית ספר – אמרי אפרים - עבודת התפילה.
כהן מ.מ. – בני ברק – אמרי אפרים - עבודת התפילה.
שוחט מ. – ירושלים – תשובות הגר"ח קניבסקי שליט"א.
וילסברג א.י. – ירושלים – תשובות הגר"ח קניבסקי שליט"

סיפור ושאלה בציר

לעורר את בני המשפחה ללימוד הפרשה עם פרש"י.

קרוב לאלפים שנה חלפו מאז שמפני חטאינו חרב בית קדשנו ותפארתנו וגלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו ואין אנחנו יכולים לעלות ולראות ולהשתחות לפני ה' ולעשות חובתנו בבית בו בחר ה', הבית הגדול והקדוש שנקרא שמו עליו מפני היד השלוחה במקדש. במשך כל אותה תקופה קשה בה אנו נמצאים בגלות הקשה והנוראה הנמשכת עד ימינו, בלב כל יהודי היתה תשוקה רבה לעלות לציון ולחוננה, לחזור לארץ הקודש ולקיים בה את מצוותיה ולזכות שה' מלך הרחמן ישוב וירחם עלינו בגלל אבות שעשו רצונו ויבנה ביתו כבתחילה ויכונן את מקדשו על מכונו ויראנו בבנינו וישמח אותנו בתקונו וישיב כהנים לעבודתם ולוים לשירם ולזמרם וישיב את ישראל כל אחד לנָוֵהו ומקומו, ונזכה לקיים את כל המצוות התלויות בארץ.

העליה לארץ הקודש שהיתה פסגת חלומו של כל יהודי במשך הדורות, לא היתה בשביל לאכול מפריה או לשבוע מטובה, אלא בשביל קדושתה וקיום מצוותיה. בודאי שלא היה בכך כל שמץ של רעיונות לאומניים ועצמאות שלטונית. הארץ עמדה בקדושתה תחת שלטונות שונים ומשונים, כתות ואמונות הבל וריק, ולא נתחללה מאומה, ובאותם העתות והזמנים היו רבים שזכו לעלות אליה ולקיים מצוותיה, כאשר הדבר היה כרוך במסירות נפש ממש, ומציאות של עוני ורעב תמידיים, וכך ישבו ועסקו בתורה הקדושה בארץ הקודש, וכדברי הכפתור ופרח (פ"י ד"ה עוד בענין שקדושה ראשונה לא בטלה), שקדושת הארץ היא מתנה ונחלה מה' לאבות הקדושים, ולא ביאת הארץ קידשה ולא הגלות חיללה, אלא בכל עת וזמן בקדושתה עומדת.

חילול קדושת הארץ הוא אך ורק באי שמירת התורה בכללותה ובפרט במצוות התלויות בה, ועל כך אמרו חז"ל (עי' ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז, איכ"ר פתיחתא ב' וילקוט ירמיה רפ"ב) "הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו", ועוד אמרו חז"ל (ספרא), "ולא תקיא הארץ אתכם ארץ ישראל אינה כשאר ארצות, אינה מקיימת עוברי עבירה". וידועים דברי החרדים בפרק נ"ט הכותב על כך דברים חוצבי להבות אש, "אבל הבאים לא"י ואין שמים על לב כי הם בהיכל המלך ומורדים ופושעים ומרבים במשתאות של סעודת מריעות ומרזחים, עליהם הכתוב אומר (ירמיה ב' ז'), וַתָּבֹאוּ וַתְּטַמְּאוּ אֶת אַרְצִי וְנַחֲלָתִי שַׂמְתֶּם לְתוֹעֵבָה, וכתיב (ישעיה א' י"ב), כִּי תָבֹאוּ לֵרָאוֹת פָּנַי מִי בִקֵּשׁ זֹאת מִיָּדְכֶם רְמֹס חֲצֵרָי. ולא יעלה על לבם שאחרי מותם ישארו בא"י, אלא במותם יגרשום חוצה ככלבים... לכן כל אדם יחרד בבואו אל ארץ ישראל להיות ירא שמים כפל כפלים ממה שהוא בחוצה לארץ, וידע כי בבית המלך הוא יושב".

גם מי שלא זכה לעלות לארץ ישראל ולקיים את המצוות התלויות בה אלא התגורר בחוץ לארץ, אזי כשהיה מקיים את המצוות שרבנן תקנו שיקיימו בחוץ לארץ מפני המצוות של ארץ ישראל, כ'חלה' ו'ערלה', בכל פעם שזכו לקיים מצוות אלו היו מוסיפים אחריהם תחינה ובקשה שה' יזכם במהרה לעלות לארץ ישראל ולקיים מצוותיה.

בשונה משאר הגלויות שגלו ישראל לכל קצוי תבל, זכו אלו שגלו לסוריה, ובמיוחד מי שהתגורר באיזור 'חַלֶּבּ' (כיום 'אַלֶפּפּוֹ'), שלפי המסורת היא 'ארם צובא' שכבשה דוד, שמבחינה מסוימת יש למקומם דין ארץ ישראל, ומחוייבים בה בחלק ממצות הארץ, כמצות היישוב בה והפרשת תרומות ומעשרות, שביעית, כלאים וחלתה היא כחלת א"י, ובזמן שבית המקדש היה קיים, אף הביאו ביכורים.

בכדי שלא יחשבו יהודי המקום שהם כבר יושבים בארץ הקודש, הם היו מזכירים לעצמם את דברי הרמב"ם (הל' טומאת מת פי"א ה"ו), שלמרות שהאויר במקומם טהור, בכל זאת עפר מקומם טמא כעפר חוץ לארץ, ואף עליהם נאמר 'הכל מעלין לארץ ישראל'.

הישוב היהודי בחַלֶּבּ וסביבותיה, חי יחסית בשלום עם שכניהם הישמעאלים, למעט מה שהשכנים שלחו ידיהם בכל מה שאינו מחובר לקרקע, וקנוהו ב'קנין משיכה'. יהודי המקום זכו שרובם ככולם היו יראים ושלמים, עובדי ה' ועושי רצונו בלבב שלם ומגדלים את בניהם לתורה ויראת שמים טהורה. לפרנסתם עסקו רבים בגידול עצי זית לרוב, שכידוע עץ הזית הינו מהעצים החזקים ביותר והטעון טיפול מועט במשך כל השנה ונותן תנובה רבה. את עצי הזית היה צריך להשקות מעט, לגזם בעיתו ומידי פעם לנכש מעט את הקוצים הגדלים בסמוך לו, שלא ישפיעו לרעה על גידול הזיתים. מעצי זית הללו היה להם כדי מאכלם ופרנסתם, שתמורת פח שמן יכלו לקבל כמה שקי גרעיני חיטה, ומהקמח אפו פיתות שאכלום בטבילה בשמן זית ועמם יחד הוסיפו לאכול זיתים, כך היה להם די מחסורם ויכלו לעסוק בתורה ועמלה במשך כל השנה.

אחד מהכפרים סביבות חלב בה התגוררו משפחות יהודיות לרוב, היה כפר 'אל פורקאן'. יהודי הכפר היו ידועים בסביבה כיראים ושלמים ועושי רצונו בלבב שלם ואף הצטיינו בהכנסת אורחים, במיוחד שמיקומם על הדרך המובילה מ'דמשק' לחַלֶּבּ גרמה לכך שברוב הימים הם זכו להכניס אורחים שעצרו בדרכם ללון בכפרם.

האקלים המיוחד של הכפר היה מיוחד לגידול זית, ועל כן רוב הגידולים החקלאיים שגידלו בכפר היו של זן הזית הנקרא 'זית סורי'. שכידוע כבכל סוגי הגידולים, גם בעצי הזית ישנם כמה מינים וזנים. ישנם זני עצי זית המוציאים פירות בכל שנה ושנה, אך ישנו זן זית הנקרא 'זית סורי' המוציא פירות אחת לשנתיים, שנה אחת הוא נותן פירות ושנה אחת לא. אלא שפירותיו של זן זית זה גדולים ומשובחים מהזנים האחרים, כך שהתוצאה של פירותיו היא טובה יותר מכפליים מזני עצי זית רגילים, ועל כן במקומות המתאימים לגידול עצי זית אלו, משתלם יותר לגדלם מאשר הזנים האחרים הנותנים פרי בכל שנה.

כדי שמגדל זני הזיתים של הזית הסורי יוכל להתפרנס במשך כל השנים, מנהג המגדלים הוא, שנוטעים את הזיתים בשתי חלקות ובשני שלבים, חלקה אחת בשנה הראשונה והחלקה השניה בשנה שלאחריה, כך שכעבור שנות הערלה בכל שנה חלקה אחת תוציא פירות, החלקה הראשונה מוציאה פירות בשנה זו והחלקה השניה בשנה האחרת וחוזר חלילה.

בכניסה לבית הכנסת המקומי בכפר עמד לוח שיש גדול וישן שאפילו זקני הכפר לא יכלו לספר מאיזה תקופה נתלה במקומו, אלא רק ידעו לספר מה ששמעו מאבותיהם, שלפני שנות דור היו כאלו שבאו למקום ולא ידעו את מעלתו ודיניו שהוא מחוייב ברבים מהמצוות התלויות בארץ, ומחמת כן נכשלו באיסורים חמורים, ועל כן נתקבצו אנשי המקום ורבם בראשם והחליטו על הצבת לוח שיש גדול זה, שעל ידו יזכרו בכל עת את מעלת מקומם ודיניו המיוחדים השונים ממקומות אחרים בחוץ לארץ. עוד קיבלו על עצמם באותה עת, שבכל ערב פסח שלפני שנת השבע שנת השמיטה, גבאי בית הכנסת יצבעו מחדש את האותיות החרוטות, כדי שהצביעה המחודשת תזכיר לבני המקום את דיניו והלכותיו, ובימי חול המועד רב הקהילה ימסור בפניהם שיעורים בהלכות השמיטה הנוהגות במקומם, כדי שיהיו מוכנים מבעוד מועד לשנה הקדושה.

בטבלת שיש זו חרטו באותיות גדולות את דברי הרמב"ם בפרק א' מהלכות תרומות, כאשר הקטעים הבאים שבהם הוא כותב בשבח מקומם ומעלתו, הם הדגישו בצביעת אותיותיהם בזהב כדלהלן: "(ה"ג) הארצות שכבש דוד חוץ לארץ כנען כגון ארם נהרים וארם צובה ואחלב וכיוצא בהן... אינו כא"י לכל דבר ולא כחוצה לארץ לכל דבר כגון בבל ומצרים, אלא יצאו מכלל חוצה לארץ ולהיותן כא"י לא הגיעו... והארצות שכבש דוד הן הנקראין סוריא. (ה"ד) סוריא יש דברים שהיא בהן כא"י ויש דברים שהיא בהן כח"ל, והקונה בה קרקע כקונה בא"י לענין תרומות ומעשרות ושביעית והכל בסוריא מדברי סופרים. (ה"ט) אי זו היא סוריא, מא"י ולמטה כנגד ארם נהרים וארם צובה, כל יד פרת עד בבל כגון דמשק ואחלב וחרן ומגבת וכיוצא בהן עד שנער... (הט"ו) הקונה שדה בסוריא חייב בתרומות ומעשרות מדבריהם כמו שיתחייב מן התורה הקונה בירושלים כמו שביארנו...".

טבלת השיש הגדולה אכן שימשה כאבן הפינה לכל תושבי הכפר, ורבים מהם למדו ושננו היטב את הכתוב בה עד שהכתוב בה היה שגור על לשונם, ואף צעירי הצאן, ילדי הכפר היו מרגישים שהגיעו לגדולה כאשר כל דברי הרמב"ם החקוקים עלי סלע, זכורים בראשם וחקוקים עלי ליבם.

השנים האחרונות של השלטון העותומני בארצות האיזור, היו קשות מנשוא לכל תושבי המדינה ובמיוחד ליהודיה. רבים מהתושבים וביניהם אלפי יהודים, נלקחו בכח לצבא להלחם, כאשר רבים מהם אבדו עקבותיהם וכפי הנראה נהרגו במלחמה כשהם משאירים אחריהם עגונות רבות ובנים יתומים בלא אב. גם אלו שנשארו בחיים, מלבד הסכנה התמידית מנפילה במלחמה, סבלו קשות ומרות מהשהייה בקרב החיילים הפרועים שרובם לא היו אוהבי ישראל אלא שונאיהם. מלבד כל זאת סבלו התושבים מרעב ומחוסר תמידי ואף ממחלות ומגיפות שהכו בהם ללא רחם.

כשקרבה שנת השבע שנת השמיטה, מסר רב הקהילה, רבי עזרא ששון שיעורים בהלכותיה, אלא שהמציאות של הרעב והמחסור הביא יחידים שהרהרו בקול, שהיות וכל דיני שביעית בסוריה הוא רק תקנת וגזרת רבנן, ותקנה וגזרה זו היא כדי שלא יניחו ישראל את ארץ ישראל וילכו להשתקע בה, כפי שכתב הרמב"ם (שמיטה ויובל פ"ד הכ"ז), ובימינו אין חשש כזה, שהרי כל אלו שבאו להתגורר בארץ ישראל למרות כל היסורים והקשיים בה היא נקנית, לא ימירו אותה בסוריה בגלל השביעית. אחרים הוסיפו וטענו, שאם אנו מקילים כה הרבה במצות שמיטה במקומנו, בעבודת תלוש ובספיחין, כבר עדיף לבטלה, ויש להחליט האם שומרים שמיטה כדת וכדין או שמבטלים אותה מחמת שטעמי הגזירה לא שייכים בימינו. כשנתפרסמו הדברים ברבים היו כמה יחידים נוספים שהעלו בליבם מחשבות סרה שחלילה לא ישמרו את השביעית כתיקונה, והיה חשש שדברי המעוררים יקנו שביתה בליבות האחרים ויביאו לעבור על מצות השביעית.

כששמע רבי עזרא את הדיבורים והטענות, הוא אסף את הציבור ודיבר בפניהם ועוררם על החשיבות בשמירת התורה ותקנות דרבנן, ואמר שפעמים רבות היצר הרע מנסה להחמיר על האדם בקיום מצוה מסוימת עד שהיא נראית בעיניו קשה עד שהוא אינו יכול לקיימה, וזאת במטרה להראות ולהוכיח שחלילה לא ניתן לקיים את התורה ומצוותיה ולגרום לפריקת עול ממצוה אחת ולאחר מכן ממצוות אחרות. הרצון להחמיר באיסור ספיחין ובמלאכות בתלוש כנגד פסקו של הרמב"ם (שמיטה ויובל פ"ד הכ"ח ופ"ח ה"ט), הוא לא מחמת רצון להדר בקיום המצוה, אלא כדי להראות שהמצוה קשה מידי ואינה ניתנת לקיום ומטרתה לבטל את קיום המצוה חלילה.

ומה שיש הטוענים שמצות שמיטה היא 'רק' דרבנן, הוסיף הרב ואמר, בימינו רבים ההלכות שהם רק דרבנן, ואפילו בשר עוף בחלב הוא איסור דרבנן, ואין יהודי אחד במקומנו שיעלה בליבו צד להקל בדבר מחמת כן. וכן אף טענתם שסיבת הגזירה אינה קיימת בזמנינו, גם אם כנים הדברים, תקנת רבנן במקומה עומדת, ואין בית דין יכול לבטל דברי חברו אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמנין, ובודאי שאיננו יכולים לבטל דברי חז"ל הקדושים והטהורים. הרב סיים את דבריו בברכות נאמנות לשומרי התורה והמצוות, שיזכו שאף ילדיהם ימשיכו לשומרה ולקיים מצוותיה ויהיה להם אריכות ימים ושנים ויזכו לראות פני משיח צדקנו במהרה בימינו.

דברי הרב שיצאו מלב נרגש וכואב למען ה' ותורתו, נכנסו ללבבות והשפיעו על הציבור ועוד לפני שבאה שנת השמיטה, קיבלו על עצמם כל בני הקהילה לשמור את כל מצוות השמיטה כתיקונה, והתפללו לה' שבזכות מסירותם לשמירת השמיטה דרבנן כדת וכדין, יזכו להגאל בקרוב, ולקיים את מצות השמיטה מדאורייתא.

היה זה בשנת תר"פ כשהאימפריה הבריטית ניצחה את השלטון העותומני, וכל ארצות האיזור השתחררו מעולם הכבד של הטורקים, רוח של חרות עברה בעולם, ויחד עמה החל גל של עזיבת הדת אצל הישמעאלים, שרבים מהם נטשו את קיום הבלי דתם, והפסיקו עם המלבוש המסורתי הישמעאלי, בדמות כַּאפִיַּה וגַ'לַבִּיּוֹת, והחלו להתלבש כנהוג בארצות אדום, בחולצה ומכנסיים. כשנתיים לאחר מכן, בשנת תרפ"ב, כשהמדינה עברה לשלטון צרפת, נמשכה המגמה של חילון התושבים ונטישת המסורת והמעבר לסגנון אירופאי, ותוך שנים ספורות קרוב למחצית מעשרות מליוני תושבי סוריה, נטשו את המלבוש המסורתי והחלו להתלבש בסגנון אירופאי.

הישמעאלים תושבי המקום לא רק ששינו את צורת לבושם החיצוני במטרה להתדמות לאירופאים, אלא רבים מהם גם הפסיקו עם הנהגות נוספות הקשורות להבלי דתם. חלק הפסיקו עם חמש תיפלות ביום והסתפקו בתיפלה אחת בשבוע בימי שישי. אחרים הפסיקו הנהגות הבל נוספים, ובעקבות זאת גם ירדה באופן ניכר השפעתם של השֵׁייְכִים ושאר ראשי דתם על הציבור.

ההמשך היה, שרבים מתושבי סוריה, אלו שהיו שייכים לזרם ה'עלווי', שכבר לפני זה נחשבו כפחות אדוקים בהבליהם, הפסיקו עם שמירת הבל חוקי דתם, והפכו להיות 'ערבים חילוניים', שמלבד כמה מהבל חוקי יסוד דתם שעליהם הקפידו, הם לא שמרו דבר. גם בקרב ההמון ה'סוני' הנחשב כיותר דתי, חלה ירידה גדולה בדתיותם.

המציאות היא שעצם ירידת הבל הדתיות אצל גויי הארצות, השפיעה גם על יהודי המקום, ונמצאו יחידים שאף הם ניסו להחליף את הג'ליבה שהוא הלבוש היהודי המסורתי, בחולצה ומכנסים, שצורת ביגוד זו אף היתה להם יותר נוחה לעבודה. בעקבות כך באו עוד כמה שינויים והקלות שהקלו לעצמם, והם נמשכו אחר שכיניהם, ולהבדיל בין הקודש לחול, פחתו בשמירת התורה והמצוות.

גם תושביו הערביים של כפר 'אל פורקאן' רובם עזבו את הבל דתם והפכו להיות 'ערבים חילוניים', ובעקבות כך נמשכו אחריהם כמה מתושבי הכפר היהודים, ששינוי את לבושם ללבוש אירופאי וחשבו גם למצוא לעצמם קולות ושינויים נוספים. רבי עזרא

המשך בעמוד הבא

סיפור ושאלה בצידו

לעורר את בני המשפחה ללימוד הפרשה עם רש"י.

המשך מעמוד הקודם

עמד על המשמר בחיזוק הגדרות ובדקי הבית, ובכל כוחו ניסה להציל את צאן מרעיתו מכל השינויים ושאר הדברים הרעים שבאו בעקבותיהם, כשבכל עת היה מעורר על כך שלבוש זה הוא מה שלבשו אבותינו ואבות אבותינו עד האבות הקדושים, והממשיך בלבוש זה, מקשר את עצמו לדורות הקודמים והקדושים וממשיך את המסורת המפוארת שלהם. וכן היה מזכיר את דברי חז"ל על כך שישראל בימי גלותם במצרים לא שינו את מלבושם ובזכות זה נגאלו, ובודאי שאלו השומרים על לבוש אבותיהם, זכותם גדולה יותר להגאל במהרה.

השינויים הרבים שהחלו להיות בקרב בני קהילתו, לא איפשרו לו לפעול בכל הנושאים. בהתייעצות עם רבותיו השקיע רבי עזרא את כל כוחותיו לשמור על עיקרי היהדות ושמירת המצוות, ואף שעורר את הציבור כמה פעמים שהלבוש הקודם הוא היותר צנוע והיותר טוב, ובשביל מה לשנות ממנו, בכל זאת לא דיבר על כך רבות, אלא עורר בכל עת על שמירת התורה והמצוות שלא לשנות מהם דבר. ועל כן כשראה שדבריו עשו פרי, ובכל הכפר לא נמצא אחד שידוע שמזלזל בשמירת התורה והמצוות, ראה ברכה בעמלו, והבין שהוא בדרך נכונה והמשיך במהלכו לחזק את הציבור בכל עת על שמירת התורה והמצוות ויראת שמים טהורה.

היו כמה הלכות שהיו קשות יותר לקיום והיצר נלחם עליהם. ההלכה שאסור למכור שדה לגוי מפני שהוא מפקיעו ממעשר, היתה קשה לרבים מהיהודים. הם טענו שבעקבות כך שהם יכולים למכור את שדותיהם רק ליהודים, זה מוריד את מחיר השדה עד שבמקרים רבים מחיר שדותיהם מוזל יותר ממחיר השוק. רבי עזרא היה נוהג להראות לכל אלו המתלוננים על כך, שלא מדובר בחומרה או מנהג טוב, אלא שמדובר בהלכה מפורשת ברמב"ם (הל' ע"ז פ"י ה"ג), וזאת משום שקנין גוי בסוריה מפקיע מידי חיוב המצוות התלויות בארץ, והוסיף ודיבר על ליבם דברי עידוד, שכפי שאדם מוציא ממעותיו לקנות לולב ואתרוג ושאר מצוות, ואינו רואה קושי בדבר, כך עליו להרגיש כשנראה לו שהוא מפסיד ממון בעבור קיום הלכה זו שאין למכור קרקע לגוי.

באחד השיעורים הוסיף הרב ועורר את הציבור במעלת המקום בו הם מתגוררים, שהוא מקום קדוש מזמן דוד המלך עליו השלום, שיבינו ויפנימו שמחמת כן אסור להם למכור מקרקעותיהם לגויים. הרב הקריא בפניהם את דברי הרמב"ם בהלכות שבת (פ"ו ה"א), שלמרות שאסור לומר לגוי לעשות מלאכה בשבת, בכל זאת אם אדם עומד לקנות קרקע בארץ ישראל לגאלה מידי גוי המחזיק בה, משום מצות יישוב ארץ ישראל מותר לכתוב שטר על ידי גוי, ועל כך מוסיף הרמב"ם וכותב, "וסוריא כארץ ישראל", שסוריה נחשבת כארץ ישראל גם לגבי דין יישובה ואף לגבי דין זה שמותר לומר לגוי שיכתוב בשבת שטר מכירה.

כשהגיע סוף החורף ותקופת פריחת עצי הזית החלה, הבחינו יהודי הכפר שמחלה מוזרה תקפה את מטעי הזיתים. כל מטעי עצי הזית שבתקופה זו עליהם לפרוח, לא פרחו. גם המִתנה של שבוע ושבועיים נוספים לא שינו דבר. העצים היו נראים כעצי המטעים האחרים שאמורים לתת פרי רק בשנה האחרת, אך לא היה כל זכר לפריחת ניצני הפירות.

אנשי הכפר באו לרב וסיפרו לו את צרתם, הרב כאב עמם את כאבם וניסה לחשוב מה יכול להיות הסיבה לצרה הזו. בתחילה הוא הציע לברר ולחקור אם כולם מקפידים על הפרשת תרומות ומעשרות כדת, כפי שההלכה מחייבת. והאם מקפידים על הלכות כלאים כראוי, ומפרישים חלה כהלכתה. מבדיקה יסודית בין כל משפחות הכפר התברר, שלא היה אחד בהם שהקל או זלזל חלילה בהלכות אלו.

באחד הימים נכנס זרחיה שעיו, אחד מתושבי הכפר בסערה לבית הרב, ואמר שהוא חושב שיש לו את המידע הדרוש במה נכשלו תושבי הכפר שמחמת כך פגעה בהם יד ה' בעצי הזית. הלה סיפר שעל פי בירור שערך אצל תושבי הכפר, אין אחד מהם שמקפיד על 'מעשר שני'. הם רק מפרישים תרומה גדולה ומעשר ראשון, ובשנות מעשר עני הם נותנים לעניים, אבל בארבעת שנות מעשר שני אין הם נותנים כלל מעשר שני. מסתבר מאוד שמחמת כן שאנו לא מקיימים את המצוה שהיא אינה בכל שנה, פגעה בנו יד ה' בתנובת הפירות שאינם בכל שנה.

ידידי היקר, פנה אליו הרב ואמר לו. אמת שהנהגת ה' ועונשו הוא במידה כנגד מידה, וזאת משום שמטרת העונש שה' נותן הוא כדי שאדם ייטיב את דרכיו, ועל ידי הנהגת ה' זו אדם יודע במה הוא קלקל וחטא ושב בתשובה שלימה לפניו. אלא הוסיף הרב ואמר, לפני שמחליטים במה האנשים חוטאים ונכשלים, יש לבדוק מה ההלכה הברורה בזה, ואיך פסקו הרמב"ם והשו"ע, ולגבי דין מעשר שני כאן במקומנו, כבר פסקו הרמב"ם (הל' מע"ש פ"א הי"ד) והשו"ע (יור"ד של"א ס' קל"א), "שלא חייבו להפריש מעשר שני בסוריא".

מומחים רבים במחלות עצי הזית שנקראו לבדוק את העצים ולמצוא פתרון ורפואה למחלה, הגיעו למקום ובדקו ממושכות את העצים, אך לא גילו דבר. אחד מהמומחים שבדק את המחלה המסתורית לעומקה, גילה תגלית מענינת. מבדיקה שערך בכמה מקומות בכפר ראה, שהמחלה תקפה רק עצים של יהודים. העצים של שכניהם הישמעאלים פרחו כרגיל ואף יותר מהרגיל וכבר החלו להצמיח פירות קטנים.

כשאותו מומחה אמר להם את תגליתו, הלכו התושבים ובדקו בכל הכפר וגילו שאכן הוא צדק. מחלה זו תקפה רק את עצי היהודים. כעת נשאר רק לבדוק ולברר, אמר אותו מומחה, מה שינו היהודים בטיפול בעציהם בשנים האחרונות, וכשנתקן את הדבר ונשיבו לקדמותו, ישובו גם העצים לקדמותם ויחזרו לפרוח ולהצמיח פירות לרוב.

למרות שהקיץ התחיל ותקופת הפריחה חלפה ועברה, ואת הנעשה כבר לא היה ניתן להשיב, בכל זאת עמלו תושבי הכפר למצוא את הסיבה למחלה שפגעה בעציהם, אולי מחמת כך יוכלו להציל את הפריחה והגידול של השנה הבאה. בירורים רבים שערכו היהודים אודות כל הקשור והכרוך בטיפול בעצים, כדי לדעת איזה דבר הם שינו מהשנים הקודמות, העלה חרס בידם. הם לא מצאו כל שינוי. העצים של כל המטעים, גם של היהודים וגם של להבדיל שכניהם הישמעאלים מושקים מאותם אמות מים הבאים מ'נהר קובייך'. הזבל הוא מהכבשים אותם הם מגדלים, ואף צורת הגיזום של העצים היתה כאצל שכניהם וכבשנים קודמות. למרות כל החקירות ודרישות, הם לא הצליחו למצוא ולא שינוי אחד על פני מה שהיו רגילים בו עד אותה שנה.

כשכלו כל הקיצים ולא מצאו קצה חוט לשינוי, אפילו לא שינוי קל שאין בידו להסביר את התופעה הקשה הלזו שהעצים אינם מוציאות כלל פרחי חנטה, הבינו תושבי הכפר שככל הנראה הוא עונש שמימי על דבר שנעשה בקרבתם שלא כדת וכשורה, ועל כן באה הרעה הזו דוקא עליהם ולא על שכניהם הישמעאלים. על כן בהוראת רבם עמדו לשלוח שליחים לאחד מגדולי ישראל, ה'חכם באשי' שהתגורר באותה עת בעיר חלב, כדת מה לעשות ולתקן בכדי להסיר מהם את רוע הגזירה, כי אם חלילה מכה זו תמשך, הרי שהם יסבלו מחרפת רעב ועניות נוראה.

הרב כתב איגרת לחכם בה גולל בפניו את כל מה שאירע להם וביקש ממנו עצה ותושיה מה עליהם לתקן כדת של תורה כדי שתסור מהם צרה זו. את האיגרת הוא נתן בידי שנים מתושבי הכפר שקיבלו עליהם להיות שליחי הקהל והרב ללכת לחכם ולשמוע את דברי אלקים חיים הנשמעים מחכמי התורה שבכל דור, אשר הם סוללים לפני העם את הדרך אשר ילכו בה ומורים להם את המעשה אשר יעשון.

השליחים הגיעו לחלב בערב שבת פרשת 'אחרי מות קדשים', כשבכוונתם לשבות בעיר ומיד בבוקרו של יום ראשון לצאת לדרכם חזרה לכפר עם תשובה ברורה מהחכם, ועל כן ניסו להכנס אל החכם עוד בצהרי יום שישי, כדי שבשבת ירגישו שכל מלאכתם עשויה, שכאשר ינהגו על פי דברי קדשו של החכם, ובודאי שיסור מהם וממקומם הנגע הקשה והנוראי הלזה.

כשבאו לביתו של החכם, נודע להם כי בשעה זו יושב החכם בבית הכנסת ועוסק בתורה. כשהגיעו לבית הכנסת שמעו את קולו כשהוא לומד את הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום עם פירוש רש"י, וכפי שכותב השו"ע (אור"ח סי' רפ"ה ס"ב), שיראה שמים לומד תרגום וגם פרש"י מלבד 'שנים מקרא'.

השנים המתינו עוד זמן מה, עד שהחכם סיים את לימוד הפרשה, ועוד בטרם הספיק לקחת ספר חילופי להמשך לימודו, ניגשו אליו השנים והניחו בפניו את מכתבו של רבי עזרא רב הכפר, שבו הוא פורש בפני החכם את כל הסיפור שאירע בכפרם והוא שואל מה ה' שואל מעמם בצרה צרורה זו היכולה להמיט עליהם מחסור ורעב ושאר מרעין בישין.

כשסיים החכם לקרוא את המכתב והבין מהשליחים שהם יודעים את תוכנו, פנה אליהם ואמר להם, בודאי אתם מבינים לבד שעונש זה אינו טבעי כלל אלא עונש משמים, במיוחד שאתם אומרים שעצי הפרי של שכיניכם הישמעאלים מלאים בכל טוב, כאשר המציאות צריכה להיות שעציהם של היהודים הם אלו שיניבו מלא פירות, וכפי שלמדתי לפני כמה דקות בפרשתנו, שעצם מה שהיהודים שומרים על מצות ערלה, יש להם הבטחה ברורה מה' (ויקרא י"ט כ"ה), "לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ", ועל כן חייב להיות שיש כאן איזה שהיא הנהגה לא טובה המרחיקה את הברכה מכם.

החכם עצם את עיניו הקדושות והרהר כמה רגעים. באותה עת נפל על השליחים פחד נורא, היה נראה בעיניהם שהחכם מרחף בעולמות העליונים ומברר אצל מלאכי השרת מדוע באה עליהם הצרה הגדולה הזו. לאחר כמה רגעים נטל החכם את קולמוסו וכתב בשולי המכתב תשובה קצרה לרבי עזרא, סגר את האיגרת וחתמה ומסרה בידיהם.

השליחים שהבינו שבידם תשובה שמימית מהחכם על דבר מה עליהם לתקן ולשפר במקומם כדי שיסור מהם הנגע והמחלה של העצים, המתינו בדריכות לבוקרו של יום ראשון, ומיד לאחר התפילה יצאו לדרכם. כל הדרך מיהרו לרכֹב, ועוד לפני תפילת המנחה הסמוכה לשקיעת החמה הספיקו להגיע לכפר לבית הכנסת, ולמסור את המכתב במיוחד לידי הרב.

לאחר התפילה נכנס הרב לחדרו הקטן שבצד בית הכנסת, בו הוא יושב לדון את העם ולהורות לו את חוקי התורה והלכותיה, סגר את הדלת ובחרדת קודש פתח את חותם האיגרת והחל לקרוא את דברי החכם.

החכם כתב לו שאם יש שינוי בתנובת העצים, כנראה שיש גם שינוי בצורת הלבוש של האדם שהוא עץ השדה, ובאמת שלא היה צריך להרחיק עד אליו בשביל תשובה כה פשוטה, שכתשובות רבות אחרות, גם היא כתובה בפרשה ובמיוחד בלימודה עם פירוש רש"י שהוא הפירוש החשוב והבסיסי ביותר, שכל יהודי ירא שמים לומדו כפי שפסק השו"ע, ובודאי שתושבי הכפר הידועים ביראת השמים הבוערת בקרבם מקיימים הלכה זו, וכאשר ייטיבו את דרכם, ה' ישלח את ברכתו בכל משלח ידיכם ויראו אך טוב וחסד כל ימיהם.

הרב אסף את בני הקהילה והקריא בפניהם את מכתבו של החכם, וכולם קיבלו על עצמם להיטיב את דרכם ולאחר מכן נשאו תפילה לה' שיצילם מכל צרה וצוקה נגע ומחלה וישלח להם ברכה מרובה.

לאחר שכל בני הקהילה שינו את דרכם, הם ראו שה' השיב להם כגמולם הטוב, שהעצים עצמם גדלו ופרחו, ובשנה שלאחריה היה להם שפע עצום בפירות, גם מחמת הכמויות העצומות וגם בגודל הפירות ובשמן הרב שהיה בהם, וראו אך טוב וחסד כל הימים.

מנין בפרשתינו עפרש"י יסד החכם את דבריו?

תשובה ל"סיפור ושאלה בצידו" מגליון פרשת ויקרא

בתשובה לשאלה, מנין בפרשתינו עפרש"י ניתן ללמוד את דבר הנהגתו הנכונה של גבאי גמ"ח ההלוואות, שלא להלוות כסף בלא שטר חתום בערבים כדת, גם בשבת ויו"ט, כשהלווה עומד וזועק חמס שהכסף דרוש לו בדחיפות לצורך פיקוח נפש. ניתן להוכיח כן מדברי רש"י ה' כ"א, עה"פ, "נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וּמָעֲלָה מַעַל בַּה' וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ בְּפִקָּדוֹן אוֹ בִתְשֻׂמֶת יָד אוֹ בְגָזֵל אוֹ עָשַׁק אֶת עֲמִיתוֹ", וביאר רש"י, "נפש כי תחטא. אמר ר' עקיבא, מה תלמוד לומר ומעלה מעל בה". לפי שכל המלוה והלוה והנושא והנותן אינו עושה אלא בעדים ובשטר, לפיכך בזמן שהוא מכחש, מכחש בעדים ובשטר, אבל המפקיד אצל חבירו אינו רוצה שתדע בו נשמה אלא שלישי שביניהם, לפיכך כשהוא מכחש, מכחש בשלישי שביניהם". מבואר בדברי רש"י, שההנהגה הנכונה היא שכל הלוואה שאדם נותן לחבירו יהיה רק בעדים ובשטר, ולא ישנה מהם.

ומה שרבים העירו שאין מדברי רש"י הללו כל ראיה לגבי 'עדים', יפה העירו, אלא שלפי מה שמקובל כיום שבמקום עדים מחתימים ערבים, לכאורה הדברים שוים (עי' שו"ע חו"מ סי' ע').

שפות הזוכים לשבוע פרשת ויקהל פקודי
הרבנים \ הבה"ח

דיין א. – מודיעין עילית – שו"ת נודע ביהודה, ב"כ.
דינר י. – בני ברק – אמרי אפרים - עבודת התפילה.
טיקוצקי ג. – לייקווד – אמרי אפרים - עבודת התפילה.
מלול מ. – בני ברק – אמרי אפרים - עבודת התפילה.
ויא צ. – קרית ספר – אמרי אפרים - עבודת התפילה.
כהן מ.מ. – בני ברק – אמרי אפרים - עבודת התפילה.
שוחט מ. – ירושלים – תשובות הגר"ח קניבסקי שליט"א.
ויסברג א.י. – ירושלים – תשובות הגר"ח קניבסקי שליט"א.
הודעה נשלחה/תשלח לזוכים. (במהלך החודש הקרוב)

לתקופת נסיון, ניתן לקבל כל שבוע את העלון **בפקס** או **באימייל** (ללא תשלום). המעונינים לקבלו, ישלחו את שמם וכתובתם בכתב ברור, בתוספת מס' טלפון לבירורים, לפקס המערכת או למייל:
ichudbchidud@gmail.com

תשובות לשאלות המתפרסמות בעלון זה, יש לשלוח בכתב ברור וקריא, בצירוף שם, כתובת וטלפון,
עד ליום ג' בשעה 23.00 בלבד לפקס' 9741115 - (08) [מחו"ל: בקידומת 8 - 972 +] (24 שעות)
[או למייל ichudbchidud@gmail.com - **כתובת מייל חדשה עד יום ב' בערב בלבד**]

הפרסים לשבוע זה: ספר **"שו"ת שרידי אש", ב"כ**

עוד ארבעה זוכים מספים, כל אחד בספר **"שבתא דינוקא", הל' שבת המצויים בתינוקות וילדים.**

הפרס לשבוע זה על "סיפור ושאלה בצידו": שני זוכים, כל אחד ב**"תיבת גמא עה"ת לבעל הפמ"ג עם הגהות רע"א".**

להערות, הארות ותגובות וכל ענייני העלון, ותרומות והנצחות, יש לפנות למערכת בפקס ובמייל הנ"ל

© כל הזכויות שמורות ל"איחוד בחידוד" ולרבנים הכותבים – מודיעין עילית - ארץ ישראל